Het gaat goed, maar ik heb wel hoofdpijn

Asielzoekerskinderen en hun ouders over omgaan met stress op het asielzoekerscentrum en de gezinslocatie.

VRIENDEN VAN SAMAH

Colofon

Het onderzoek en de publicatie zijn tot stand gekomen dankzij een bijdrage van Stichting Kinderpostzegels Nederland.

Stichting Vrienden van SAMAH
www.vriendenvansamah.nl
info@vriendenvansamah.nl

Auteurs : Maria Verkade en Adimka Uzozie

Met medewerking van: Klaasje Mussche en Roos Willigenburg

Ontwerp : Arttomic - explosief design

© Vrienden van SAMAH in opdracht van
Stichting Mind-Spring - 2016

VRIENDEN VAN SAMAH

Mind-Spring

KINDERPOSTZEGELS
voor kinderen door kinderen

Inhoud

1. Inleiding 7
- 1.1 Over het ontstaan van Mind-Spring Junior 8
- 1.2 Over het onderzoek 8
- 1.3 Dankwoord 9
- 1.4 Leeswijzer 9
  - 1.4.1 Opbouw rapport 9
  - 1.4.2 Citaten van kinderen en ouders 9

2. Mentale gezondheid van asielzoekerskinderen: theoretische inzichten 11
- 2.1 Kinderen en traumatische ervaringen 12
- 2.2 Kinderen en hun gezinsomstandigheden 12
- 2.3 Kinderen en hun sociale relaties buiten het gezin 13
- 2.4 Kinderen en hun woonomgeving 13
- 2.5 Kinderen op school 14
- 2.6 Kinderen en hun veerkracht 14
- 2.7 Reflectie 15

3. Behoefteonderzoek onder kinderen en hun ouders: opzet en methoden 17
- 3.1 Onderzoeksvragen 18
- 3.2 Over de respondenten 18
  - 3.2.1 De kinderen 18
  - 3.2.2 De ouders 19
  - 3.2.3 De professionals 19
- 3.3 Interviews met kinderen en ouders 20
- 3.4 Vragenlijsten voor professionals 20
- 3.5 Beleving en emoties tijdens de interviews 21
- 3.6 Interviewers en interviewomstandigheden 21
- 3.7 Verwerking en analyse van de data 21

4. Asielzoekerskinderen en hun ouders over zorgen van kinderen en hoe daarmee om te gaan 23
- 4.1 Omgaan met traumatische ervaringen 24
  - 4.1.1 Wat kinderen hierover vertellen 24
  - 4.1.2 Wat ouders hierover vertellen 24
- 4.2 Omgaan met zorgen binnen het gezin 25
  - 4.2.1 Wat kinderen hierover vertellen 25
  - 4.2.2 Wat ouders hierover vertellen 26
  - 4.2.3 Wat professionals vertellen 26
- 4.3 Sociale relaties met anderen 27
  - 4.3.1 Wat kinderen hierover zeggen 27
  - 4.3.2 Wat ouders hierover zeggen 27
  - 4.3.3 Wat professionals hierover zeggen 28
- 4.4 Woonomgeving 28
  - 4.4.1 Wat kinderen hierover vertellen 28
  - 4.4.2 Wat ouders hierover vertellen 28
- 4.5 School 29
  - 4.5.1 Wat kinderen hierover vertellen 29
  - 4.5.2 Wat ouders hierover vertellen 30
  - 4.5.3 Wat professionals hierover vertellen 30
- 4.6 (Continu) stress en omgaan met onzekerheden 30
  - 4.6.1 Wat kinderen hierover vertellen 30
  - 4.6.2 Wat ouders hierover vertellen 31
  - 4.6.3 Wat professionals hierover vertellen 32
- 4.7 Conclusie 33

5. Aanbevelingen van asielzoekerskinderen en hun ouders voor Mind-Spring Junior 35
- 5.1 De trainer 36
- 5.2 De groepssamenstelling 36
- 5.3 De gespreksonderwerpen 36
- 5.4 Vorm van het programma 37
- 5.5 Conclusie 37

6. Aandachtspunten voor de uitvoering 39

Tot slot 45

Overzicht van geraadpleegde literatuur 47

Over Vrienden van SAMAH 49

1. Inleiding

Het asielzoekerscentrum is een bijzondere omgeving voor kinderen om in op te groeien en een uitdagende context voor ouders om in op te voeden. Veel gezinnen kijken met gemengde gevoelens terug op hun tijd in het centrum. Op het centrum zijn er altijd kinderen om mee te spelen. Je kunt er je eigen taal spreken en landgenoten ontmoeten. Maar het vaak onzekere toekomstperspectief overschaduwt het dagelijks leven. Het leidt tot zorgen en stress binnen het gezin en soms gespannen verhoudingen met medebewoners. Dat maakt asielzoekerskinderen kwetsbaar voor psychische klachten die hun gezonde ontwikkeling kunnen belemmeren. Gelukkig beschikken veel kinderen over grote veerkracht en blijven zij functioneren. Maar zoals een van de betrokken kinderen in dit onderzoek het treffend verwoordt: “Het gaat goed, maar ik heb wel hoofdpijn.”

In maart 2015 is gestart met het project Mind-Spring Junior© met als doel een preventief aanbod te ontwikkelen voor kinderen in de leeftijd van 9-13 jaar die kampen met mentale gezondheidsproblemen. Dit aanbod komt voort uit de bestaande Mind-Spring methodiek voor volwassen asielzoekers en richt zich op psycho-educatie voor en door asielzoekers en vluchtelingen.

Ten behoeve van Mind-Spring Junior© heeft Stichting Vrienden van SAMAH in de periode van eind april tot en met begin juli 2015 onderzoek gedaan naar welke zorgen kinderen hebben en hoe zij en hun ouders daarmee omgaan. Daarnaast is aan ouders en kinderen gevraagd mee te denken over hoe een dergelijk aanbod vormgegeven zou kunnen worden.

1.1 Over het ontstaan van Mind-Spring Junior

Uit diverse onderzoeken komt naar voren dat veel asielzoekerskinderen kampen met psychische en lichamelijke problemen, zoals stress, depressie, verslavingsproblemen, angst en gedragsproblemen. Factoren die hierop van invloed zijn, zijn onder ander de vluchthistorie, de onzekerheid over de asielprocedure, problematiek van ouders en de omstandigheden op en om het asielzoekerscentrum.

De zorg voor deze kinderen wordt grotendeels gefaciliteerd via het Gezondheidscentrum Asielzoekers (GCA). Onderzoekers constateren echter dat de toegang tot gezondheidszorg voor kinderen niet altijd gemakkelijk verloopt. Kennis over asielzoekerskinderen en hun specifieke (psychosociale)klachten lijkt onvoldoende. Ook de screening en signalering zou problematisch verlopen. Diverse betrokkenen bij de opvang van kinderen en hun ouders vragen om een psycho-educatieprogramma voor kinderen binnen de opvangcentra. Van een dergelijk programma kan een preventieve werking uitgaan. Daarnaast versoepelt het de doorverwijzing naar specialistische zorg wanneer ernstige problematiek aan het licht komt.

Stichting Mind-Spring verzorgt al jaren programma's voor volwassenen die zich richten op psycho-educatie, opvoedingsondersteuning en het verwerken van traumatische ervaringen. Zij doet dit in samenwerking met de GGZ. De methodiek Mind-Spring is een bewezen effectieve methode voor psycho-educatie voor asielzoekers (Mindsping, 2015). De methodiek kreeg van het RIVM (2016) de status goed onderbouwd en is inmiddels ook in Denemarken (Rode kruis) en België (Odice) geïmplementeerd in asielzoekerscentra aldaar. De methode is echter tot op heden toegespitst op volwassen deelnemers. In het project Mind-Spring Junior © wordt onderzocht op welke wijze de kernprincipes uit de effectief gebleken Mind-Spring methode ingezet kunnen worden ten behoeve van kinderen (9-13 jaar) op asielzoekerscentra. Momenteel verblijven naar schatting 5.000-7.000 kinderen in deze leeftijdsgroep in de opvangcentra.

Het uiteindelijke doel van dit project is het verminderen en/of voorkomen van psychische klachten bij kinderen. In dit project onderzoeken we op welke wijze de kernprincipes van de Mind-Spring methode ingezet kunnen worden ten behoeve van kinderen (9-13) in asielzoekerscentra. Daartoe zal ook nader worden verkend welke wensen de jeugdigen (en hun ouders) hebben waar het psychosociale ondersteuning betreft. De inzichten die in dit traject worden verkregen, worden gebundeld en verwerkt in de bestaande methodiek, zodat deze ook kan worden ingezet voor kinderen. De methodiek geeft kinderen handvatten voor het omgaan met hun problematiek. Het kan voorkomen dat vanuit de methodiek ernstige problematiek wordt gesignaleerd, waarvoor aanvullende zorg nodig is. In dat geval zijn er korte lijnen met de GGZ. Parallel aan de uitvoering van Mind-Spring Junior volgen ouders van de deelnemende kinderen Mind-Spring Opvoedondersteuning. Vrienden van SAMAH heeft ten behoeve van de methodiekontwikkeling onderhavig onderzoek uitgevoerd.

1.2 Over het onderzoek

Het is belangrijk om inzicht te krijgen in de factoren die volgens kinderen en ouders leiden tot spanningen en stress en om met hen in gesprek te gaan over hoe zij daarmee omgaan. Dat biedt immers belangrijke aanknopingspunten voor het uitwerken van een psycho-educatieprogramma, waarin kinderen hun eigen zorgen onderzoeken en leren hoe daarmee om te gaan. We hebben daartoe in samenwerking met studenten van de Christelijke Hogeschool Ede interviews gehouden met kinderen (met ouders) in de leeftijd van 9 tot en met 13 jaar die op een gezinslocatie of regulier asielzoekerscentrum wonen en basisonderwijs volgen. Daarnaast hebben we interviews afgenomen met de ouders van deze kinderen: welke signaleren vangen zij op van hun kinderen? Hoe zou steun aan hun kind eruit moeten zien? Ook medewerkers van scholen, het Gezondheidscentrum Asielzoekers (GCA) en het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers (COA) hebben een belangrijke signalerende taak. Aan hen zijn vragenlijsten voorgelegd.

1.3 Dankwoord

Onze dank gaat allereerst uit naar alle kinderen en ouders die mee hebben gewerkt aan het onderzoek en hun ervaringen en zorgen wilden delen. Hun verhalen hebben diepe indruk gemaakt op de onderzoekers.

Zonder de inzet en betrokkenheid van medewerkers van het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers bij de werving hadden we deze ouders en kinderen nooit bereikt. Ook enkele medewerkers van de Gezondheidscentra Asielzoekers, van het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers en diverse basisscholen die gevestigd zijn op het asielzoekerscentrum zijn wij erkentelijk voor hun bereidwilligheid om kennis en ervaringen met ons te delen.

Het onderzoek is mede mogelijk gemaakt door de bijdrage in de uitvoering van Klaasje Mussche en Roos Willigenburg van de Christelijke Hogeschool Ede in het kader van hun afstudeertraject binnen de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening[1]. Zij hebben veel werk verzet tijdens de dataverzameling en de analyse. Tot slot zijn wij Stichting Kinderpostzegels Nederland zeer erkentelijk voor hun bijdrage aan dit onderzoek.

1.4 Leeswijzer

1.4.1 Opbouw rapport

Dit onderzoeksrapport is opgebouwd uit zes hoofdstukken. In hoofdstuk twee worden de belangrijkste theoretische inzichten gepresenteerd op het gebied van psychisch welzijn van kinderen die zijn gevlucht. Hoofdstuk drie bevat een toelichting op de opzet van het onderzoek, de onderzoeksmethoden en –instrumenten. In hoofdstuk vier worden de resultaten van het veldonderzoek gepresenteerd, waarna in hoofdstuk vijf specifiek wordt ingezoomd op aanbevelingen die kinderen en ouders zelf formuleerden ten aanzien van de ontwikkeling en uitvoering van Mind-Spring Junior. Tot slot worden in hoofdstuk 6 aanbevelingen gepresenteerd voor de ontwikkeling en uitvoering van Mind-Spring Junior op basis van het gehele onderzoek. In de bijlage is een lijst met de geraadpleegde literatuur te vinden.

1.4.2 Citaten van kinderen en ouders

Omwille van de leesbaarheid zijn sommige citaten in dit rapport grammaticaal gecorrigeerd of aangevuld (door gebruik van […]). Hierbij is getracht zo dicht mogelijk bij de uitspraak van het kind of de ouder te blijven. Om de privacy van de deelnemende ouders te waarborgen zijn namen, leeftijden, land van herkomst, woonlocatie en religieuze achtergrond weggelaten. Er is alleen beschreven of het om een jongen of meisje gaat, of om een vader of moeder.

[1] Elke keer komt negatief – Opgroeien in een gezinslocatie, Klaasje Mussche & Roos Willigenburg (2015).

2. Mentale gezondheid van asielzoekerskinderen: theoretische inzichten

Uit verschillende studies is gebleken dat asielzoekerskinderen doorgaans meer dan gemiddeld kwetsbaar zijn en opgroeien in een omgeving waar ondersteuning voor het gezin en de opvoeding verre van optimaal is. Ze hebben te maken met een opeenstapeling van risicofactoren die hun ontwikkeling bedreigen (Werkgroep Kind in het AZC, 2014, p. 19).

Voor dit onderzoek zijn diverse bronnen geraadpleegd om een algemeen beeld te krijgen van de factoren die invloed hebben op de psychische gezondheid van asielzoekerskinderen die met hun ouders op een opvanglocatie van COA verblijven en opgroeien. Daarbij lag het accent op de risicofactoren die genoemd worden als het gaat om het ontwikkelen van psychische klachten. We hebben ons daarbij met name gericht op recente rapporten en onderzoeken binnen de Nederlandse opvangcontext en realiseren ons dat dit geen uitputtend overzicht van kennis en inzichten is.

In dit hoofdstuk presenteren we een aantal belangrijke aspecten die samenhangen met het ontstaan van psychische klachten bij kinderen. Daarbij wordt doorgaans een onderscheid gemaakt pre- en post-migratiefactoren. Bij pre-migratiefactoren wordt bijvoorbeeld gerefereerd aan trauma´s, opgelopen door geweld, vervolging of verlies in het land van herkomst. Post-migratiestressoren worden dikwijls gekoppeld aan ontworteling, uitsluiting en discriminatie. Ook de vlucht zelf, waarbij soms sprake is van mensensmokkel of gezinsseparatie, kan invloed hebben op het psychisch welzijn van kinderen. Daarnaast worden nog drie andere factoren genoemd die invloed hebben op het emotioneel welbevinden, te weten individuele kenmerken, de context en relationele kenmerken (Delruyn, lezing, 27-11-2015[2]).

In paragraaf 2.1 tot en met 2.5 gaan we kort in op een aantal van deze aspecten die invloed hebben op het psychisch welbevinden van asielzoekerskinderen. In paragraaf 2.6 staan we stil bij de veerkracht van kinderen en hoe deze bevorderd wordt door beschermende factoren, waarna we in paragraaf 2.7 onze reflectie delen op de gepresenteerde inzichten.

[2] Ilse Delruyn (2015). De rol van de school in het ondersteunen van het welzijn van vluchtelingenkinderen. Lezing tijdens studiedag “Jong en op de vlucht” op 27-11-2015 van Hogeschool Odisee te Sint-Niklaas, België

2.1 Kinderen en traumatische ervaringen

Veel kinderen zijn in het land van herkomst of tijdens de vlucht geconfronteerd met stressvolle en schokkende gebeurtenissen, zoals oorlog, geweld, verlies van familieleden (Kloosterboer, 2009). Vaak was er geen tijd om afscheid te nemen van familie en vrienden en heeft de reis naar Nederland soms dagen of weken in beslag genomen. Kinderen reageren verschillend op dergelijke gebeurtenissen, afhankelijk van het type gebeurtenis, de leeftijd waarin zij verkeren, hun karakter, en de directe steun die zij ontvangen. Problemen die kunnen voortkomen uit traumatische ervaringen bij kinderen in de leeftijd van 6-12 jaar zijn: slechte concentratie, rusteloosheid, leerproblemen, angst, pijnklachten, agressiviteit, depressiviteit, regressie en slaapproblemen (Macksoud, 1995; Pharos, 1998).

Het meemaken van traumatische ervaringen betekent niet automatisch dat kinderen hevige problematiek ontwikkelen. Hiervan wordt pas gesproken als stressverschijnselen “zeer intensief worden, lang aanhouden en tot gevolg hebben dat de wijze waarop het gezin, de leerkrachten, leeftijdsgenoten of anderen op het kind reageren, verandert” (Macksoud, 1995, p.38).

Duidelijk is echter dat ervaringen met oorlog, dood, geweld, martelingen of geleden verliezen wel risicofactoren vormen voor het ontwikkelen van psychische klachten en psychiatrische stoornissen (Goosen, Stronks & Kunst, 2013).

2.2 Kinderen en hun gezinsomstandigheden

Voor asielzoekerskinderen vormt het gezin meestal de directe leefomgeving van het kind, waarbij niet alleen ouders en broers en zussen een belangrijke rol kunnen innemen, maar ook ooms en tantes, opa of oma, neven en nichten (Verduin, 2006). Deze brede familie kan een belangrijke beschermende factor zijn voor kinderen in het al dan niet ontwikkelen van psychische problemen en veelal zijn ouders en andere familieleden actief betrokken bij de ontwikkeling van en zorg voor hun kind.

Veel ouders van asielzoekerskinderen kampen echter met mentale gezondheidsproblemen. Zo ervaren ouders veel stress als gevolg van onzekerheid over het verloop van de procedure. Dit kan apathie tot gevolg hebben, wat eveneens neveneffecten heeft op de opvoeding van de kinderen (Kloosterboer, 2009). Stressklachten bij ouders kunnen ertoe leiden dat ouders verminderd emotioneel beschikbaar zijn voor hun kinderen (Brok & de Zeeuw, 2008). Kinderen op gezinslocaties geven aan dat zij zich zorgen maken om gezinsleden (Werkgroep Kind in azc, 2014).

Bezorgde ouders vertonen een hoge mate van controle, afkeuring en overbescherming ten aanzien van hun kinderen. Aan alcohol verslaafde ouders vertonen vaak verwaarlozing en onvoorspelbaar gedrag (Stel et al., 1992). Uit onderzoek onder gezinnen met ouders met een psychische problemen en ouders met een verslaving is bekend dat kinderen een verhoogd risico lopen om zelf ook problemen te ontwikkelen (Van Santvoort et al., 2011).

Uit onderzoek van Mooren, Wolters, Kleber en Van Willigen (1993) blijkt dat de mate van openheid van communicatie binnen gezinnen wisselt. Ouders vermijden bij voorkeur het beladen onderwerp om hun kinderen te beschermen of kunnen het zelf emotioneel niet aan om over traumatische ervaringen te praten. Deze zogenaamde ‘gezinsgeheimen’ maken het voor kinderen lastig te begrijpen waarom de ouder emotionele problemen ervaart of gedrag van de ouder verandert en kunnen er fantasieën ontstaan (Essen et al., 2007).

Wanneer een ouder onvoldoende steun vindt in de relatie met de partner of wanneer de andere ouder fysiek afwezig is, kan de ouder emotionele steun zoeken bij het kind en verantwoordelijk-heden verschuiven. Soms wordt dan gesproken van parentificatie, een verschijnsel waarbij het kind taken overneemt en voorziet in behoeften van de ouders (Sanders-Woudstra et al., 1996). De eigen behoeften van het kind raken dan naar de achtergrond. Herkenbare voorbeelden hiervan zijn kinderen die ingezet worden als tolk, het zorgen voor broertjes of zusjes en het uitvoeren van huishoudelijke taken. Het zijn taken die niet passen bij de leeftijd en voortkomen uit een verstoord evenwicht.

Wanneer deze situatie tijdelijk duurt en er erkenning is voor het kind en het kind-zijn hoeft dat geen negatief effect te hebben op de ontwikkeling van kinderen. (Boszormenyi-Nagy et al., 2013). Wanneer langdurig sprake is van zorg kunnen schadelijke effecten optreden.

Door de druk op het gezin kunnen relatieproblemen tussen ouders ontstaan. Ook de relatie met de kinderen kan verstoord raken (Brok & de Zeeuw, 2008). Dat vergroot de kans op kindermishandeling, veelal in de vorm van verwaarlozing of fysieke mishandeling. (GGD, 2013).

2.3 Kinderen en hun sociale relaties buiten het gezin

Veel kinderen maken contact met leeftijdsgenootjes op het centrum en sluiten vriendschappen. Echter, deze worden soms bruut verbroken wanneer sprake is van verhuizing. Wanneer kinderen meerdere malen verhuizen, zijn zij soms moeilijker in staat zich aan anderen te hechten, vaak uit angst de vriendschap niet te kunnen behouden (Werkgroep Kind het azc, 2014). Het leggen van sociale contacten buiten het opvangcentrum kan belemmerd worden door vrijheidsbeperkende maatregelen die worden opgelegd door de centra. Zo moeten bezoekers zich registreren door middel van een legitimatiebewijs en liggen sommige opvangcentra ver buiten de bebouwde kom. Met name kinderen in gezinslocaties ervaren diverse beperkingen, zoals de beperkte bewegingsvrijheid, de wekelijkse meldingsplicht en het dagelijks stempelen door hun ouders (Werkgroep Kind in het azc, 2014). Mussche en Willigenburg (2015) schrijven hierover: “Ondanks dat de vrijheidsbeperkende maatregelen redelijkerwijs vooral de zorg van ouders zijn, geven kinderen aan deze vrijheidsbeperking eveneens belastend te vinden“ (p. 21).

2.4 Kinderen en hun woonomgeving

De leefomgeving van het kind bestaat voor een groot deel uit het opvangscentrum. Ondanks dat dit hun thuis is, ervaren veel kinderen het asielzoekerscentrum als onveilig.

De vaak afgelegen ligging geeft een onveilig gevoel en door de indeling van het azc ervaren kinderen weinig privacy (Kloosterboer, 2009). Kinderen geven zelf nadrukkelijk aan behoefte te hebben aan dit laatste (Kromhout, et al., 2014). Door de etnische diversiteit ontstaan spanningen in de opvanglocaties. Daarbij wonen gezinnen vaak in krappe ruimtes waarin zij samenleven met één of meerdere vreemden van een andere nationaliteit. Deskundigen uit het werkveld signaleren dergelijke situaties als een bron van stress en conflicten, waarmee de veiligheid van kinderen in het geding komt (Kloosterboer, 2009).

2.5 Kinderen op school

Kinderen op asielzoekerscentra zijn ongeacht hun status leerplichtig en gaan daarom naar school. Sommige kinderen volgen onderwijs op de woonlocatie, andere kinderen gaan naar scholen buiten het asielzoekerscentrum. Uit diverse publicaties komt naar voren dat school heel belangrijk is voor kinderen. De school biedt hen structuur en een veilige plek die vrij is van de dagelijkse stress in en om het gezin (Pharos, 1998). Veel kinderen zijn daarnaast uiterst gemotiveerd om goed te presteren op school. In sommige gevallen valt dat te verklaren uit het belang dat ouders hechten aan educatie: zij sporen hun kinderen aan om goed hun best te doen en hopen in enkele gevallen dat het kind de zogenaamde 'immigrant dream' waarmaakt (Delruyn, lezing, 27-11-2015).

Door de grote instroom van asielzoekers dit jaar zijn er problemen ontstaan met de toeleiding naar onderwijs en het aanbieden van een passende leeromgeving. De vele verhuizingen van kinderen, soms meerdere per jaar, maken kinderen kwetsbaar. Mussche en Willigenburg (2015) schrijven hierover: "Een nieuwe school betekent een vreemde leerkracht, vreemde kinderen en vreemde lessen, wat de schoolresultaten van een kind nadelig kan beïnvloeden. Zeker wanneer een kind halverwege het jaar invoegt in een nieuwe klas" (p.22).

Naast toegankelijkheid van onderwijs worden ook andere problemen in de klas gesignaleerd. Meerdere onderzoeken laten zien dat kinderen kampen met concentratieproblemen, agressie, teruggetrokken gedrag of angst (Macksoud, 1995; Pharos, 1998). In onderzoek van Van der Veer (2002) en Kloosterboer (2009) komt naar voren dat kinderen regelmatig te maken hebben met pesten op school. Ook kan er een discrepantie ontstaan tussen culturen of gewoonten, bijvoorbeeld wanneer een kind geleerd heeft dat ruzies uitgevochten moeten worden of dat jongens niet huilen. Omgekeerd kan het zijn dat het kind van huis uit gewend is directe confrontaties te vermijden en leidt een misstap van één persoon tot schaamte en gezichtsverlies van het kind of zelfs de ouders. Dergelijke culturele factoren kunnen leiden tot aanpassingsproblemen (Van der Veer, 2002). Ook ervaren kinderen aantoonbaar problemen in het uitvoeren van schooltaken. Op sommige opvangcentra ontbreekt het aan een rustige ruimte om huiswerk te maken en vaak zijn er beperkte tijden om van een computer met internet gebruik te maken (Kloosterboer, 2009).

Het gebrek aan faciliteiten vormt dan een belemmering om de schoolse taken uit te kunnen voeren.

2.6 Kinderen en hun veerkracht

Uit de eerdere paragrafen moge duidelijk worden dat veel kinderen herhaaldelijk blootgesteld worden aan stressvolle situaties, zowel voor hun komst naar Nederland als tijdens het verblijf in een asielzoekerscentrum. Eigenlijk is er sprake van continue stress en er is zelden één bron van stress. Opvallend is dat ondanks de opeenstapeling van risicofactoren, veel kinderen blijven functioneren en blijken psychische problemen en stoornissen tijdelijk van aard (Van Willigen, 2009). Zouden zij 'blind' zijn geworden voor stressoren of vinden zij telkens weer nieuwe krachtbonnen die aangeboord kunnen worden? Van Willigen (2009) stelt dat de meeste gevluchte kinderen veerkracht tonen. Zij schrijft daarover: "Volgens Pünmäki lijkt een veerkrachtig kind onder meer de vaardigheid te bezitten om warme en veilige interpersoonlijke relaties te onderhouden, een interne fantasiewereld te creëren die hem/haar troost en betekenis geeft, en op adaptieve wijze met ontberingen om weet te gaan." (Van Willigen, 2009, p.26).

Verschillende beschermende factoren dragen bij aan de veerkracht van kinderen. Op individueel niveau zijn dat bijvoorbeeld zelfwaardering, het vermogen betekenis te geven aan de ervaringen, creativiteit en sociale intelligentie. Ook de rol van religie of cultuur kan identiteitsversterkend werken (Van Willigen, 2009). Eerder werd al genoemd dat steun van ouders een belangrijke factor is om het evenwicht te behouden. De wijze waarop de ouder(s) omgaan met stressvolle situaties kan geruststellend zijn voor kinderen alsmede open communicatie en een oplossingsgerichte houding.

Aanvullend op de belangrijke rol die school kan spelen in het bieden van structuur en veiligheid is dit ook de plek waar betekenisvolle vriendschappen gesloten kunnen worden en sociale steun ervaren kan worden (Van Willigen, 2009).

2.7 Reflectie

Vanuit de constatering dat kinderen langere tijd stress of problemen ervaren van factoren waar zij in meer of mindere mate invloed op hebben, rijst de vraag hoe men kinderen hierbij kan helpen. Daarbij gaat allereerst de aandacht uit naar de ouders: hoe proberen zij het kind te helpen? Hoe gaan ze om met emoties van hun kind? Wat geeft hun kind steun en bevrediging? Minstens zo belangrijk is het om kinderen hier zelf over te spreken. Waarover maken zij zich zorgen? Wat zouden ze graag anders willen? Welke obstakels ervaren zij? Met wie delen zij hun zorgen? Hoe helpen zij zichzelf en hoe zouden anderen hen kunnen steunen?

Het is belangrijk hier meer inzicht in te krijgen. Niet alleen om zorgen en obstakels bloot te leggen, maar vooral om aansluiting te vinden bij behoeften en mogelijkheden van kinderen en hun ouders vanuit de te ontwikkelen methodiek Mind-Spring Junior. In dit onderzoek wordt een antwoord gezocht op bovenstaande vragen, vanuit het perspectief van kinderen, ouders en enkele professionals uit de opvang en het onderwijs.

3. Behoefteonderzoek onder kinderen en hun ouders: opzet en methoden

In dit rapport wordt verslag gedaan van zorgen die asielzoekerskinderen in de leeftijd van 9 tot en met 13 jaar ervaren en de manier waarop zij daarmee omgaan. Ook hun ouders komen aan het woord. Het zijn gezinnen die wonen in een regulier asielzoekerscentrum of gezinslocatie van het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers. Voor het onderzoek zijn individuele interviews afgenomen met kinderen en hun ouders. Ook zijn vragenlijsten voorgelegd aan medewerkers van het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers, van het Gezondheidscentrum Asielzoekers en aan docenten uit het onderwijs aan asielzoekerskinderen.

3.1 Onderzoeksvragen

Dit onderzoek is uitgevoerd ten behoeve van de ontwikkeling van het psycho-educatieprogramma Mind-Spring Junior©. Daartoe is de volgende centrale vraag leidend geweest bij het verzamelen van informatie ter ondersteuning van de methodiekontwikkeling:
Op welke wijze kan psyco-educatie steun bieden aan asielzoekerskinderen in de leefijd van 9-13 jaar?

Daarbij zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Welke zorgen ervaren asielzoekerskinderen van 9-13 jaar die op een asielzoekerscentrum of gezinslocatie verblijven en wat signaleren hun ouders?

2. Welke wensen hebben asielzoekerskinderen van 9-13 jaar die op een asielzoekerscentrum of gezinslocatie verblijven en hun ouders ten aanzien van de toekomst?

3. Wat zijn volgens asielzoekerskinderen van 9-13 jaar die op een asielzoekerscentrum of gezinslocatie verblijven en ouders aandachtspunten voor de methodiek Mind-Spring Junior?

3.2 Over de respondenten

Voor dit onderzoek hebben de onderzoekers gesproken met 23 asielzoekerskinderen en 20 ouders die ten tijde van het onderzoek woonachtig waren op een asielzoekerscentrum of een Gezinslocatie in Nederland. In Nederland zijn meer dan 40 asielzoekerscentra (COA, 2016). Asielzoekerscentra (AZC) kunnen erg van elkaar verschillen wat betreft ligging, woonvorm, voorzieningen en populatie. Er wordt daarnaast onderscheid gemaakt tussen centra die zich richten op oriëntatie en inburgering en centra die zich richten op terugkeer.

Gezinnen met minderjarige kinderen van wie het asielverzoek is afgewezen worden veelal geplaatst in een Gezinslocatie (GLO) wanneer zij niet binnen 28 dagen Nederland verlaten. Vanuit de gezinslocatie wordt gewerkt aan zelfstandige terugkeer. Wanneer dit niet lukt wordt de opvang beëindigd wanneer het jongste kind de leeftijd van 18 jaar bereikt.
Twaalf kinderen en 12 ouders wonen op een GLO in Den Helder en Emmen. Elf kinderen en 8 ouders wonen op het AZC in Sint Annaparochie.

3.2.1 De kinderen

In totaal hebben 23 kinderen meegewerkt aan het onderzoek, waarvan 10 jongens en 13 meisjes. De leeftijden van de kinderen liepen uiteen van 8 tot en met 14 jaar. Onderstaande tabel geeft nader inzicht in de leeftijdsverdeling van de participerende kinderen.

Leeftijd	Aantal kinderen
8 jaar	2
9 jaar	4
10 jaar	7
11 jaar	3
12 jaar	3
13 jaar	3
14 jaar	1

Daarin valt op dat ook twee kinderen van 8 jaar en één kind van 14 jaar hebben deelgenomen aan het onderzoek. Zij kwamen mee met broertjes of zusjes en wilden graag meewerken aan het onderzoek. Gezien de omstandigheden ter plekke werd het door de onderzoekers wenselijker geacht deze kinderen te laten deelnemen aan het onderzoek, dan hen op basis van hun leeftijd weigeren.

De kinderen zijn afkomstig uit 12 verschillende landen zoals weergegeven in onderstaande tabel.

Land van herkomst	Aantal kinderen
Afghanistan	3
Armenië	3
China (Oeigoers)	1
Irak	1
Libanon	1
Macedonië	1
Moldavië	1
Oekraïne	2
Pakistan	2
Sierra Leone	1
Syrië	6
Turkije	1

3.2.2 De ouders

In totaal hebben 20 ouders meegewerkt aan het onderzoek, waarvan 5 vaders en 15 moeders. De ouders komen uit de volgende landen van herkomst:

Land van herkomst	Aantal ouders
Afghanistan	3
Armenië	3
China (Oeigoers)	1
Irak	1
Libanon	1
Macedonië	1
Moldavië	1
Oekraïne	2
Pakistan	1
Sierra Leone	1
Syrië	4
Turkije	1

3.2.3 De professionals

Medewerkers van COA, GCA of scholen waar kinderen vanuit een AZC of Gezinslocatie naar toe gaan, fungeren als belangrijke sleutelinformanten voor het onderzoek, doordat zij vanwege hun functie over veel informatie beschikken. In totaal hebben 13 professionals meegewerkt aan het onderzoek. De professionals zijn verbonden aan verschillende organen zoals te zien is in onderstaande tabel.

Professionals	Aantal
Basisscholen	2
COA	8
GCA	3

3.3 Interviews met kinderen en ouders

Aan ouders en kinderen zij nagenoeg dezelfde gespreksonderwerpen voorgelegd tijdens de interviews. Voor kinderen is – naast een topiclijst – ook gebruik gemaakt van het zorg- en wensenhuis, de thermometer en smileys. Kinderen werden tijdens het interview allereerst uitgenodigd de twee lege huizen te vullen: het eerste huis met hun zorgen, het tweede met hun wensen. De 2-Huizentekening is gebaseerd op de 3-huizen-methode van Signs of Safety (Bartelink, 2010). Deze methode geeft kinderen de gelegenheid om zelf aan te geven wat voor hen belangrijk is. Hierop kan teruggevallen worden tijdens het interview. Alle kinderen hebben geschreven of getekend wat hun zorgen en wensen zijn (zie figuur 1 ter illustratie).

De thermometer is een hulpmiddel om zicht te krijgen op hoe intens het kind de situatie beleeft. Wanneer een kind bijvoorbeeld aangaf het contact met leeftijdsgenootjes 'niet leuk' te vinden, kon het door middel van de thermometer de mate van 'niet leuk' aangeven.

Daarnaast is gebruik gemaakt van een blad vol smileys met verschillende emoties om kinderen op weg te helpen met het benoemen van hun emoties.

Het blad met smileys en de thermometer zijn eveneens ingezet tijdens de interviews met ouders.

Overzicht zorgen en wensen kinderen zoals geschreven in de zorgen- en wensenhuizen, herhaalde zorgen en wensen zijn samengevoegd.

3.4 Vragenlijsten voor professionals

Op de locaties waar kinderen en ouders zijn geïnterviewd zijn de betrokken medewerkers van het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers (COA) gevraagd naar de signalen die zij opvangen over het psycho-sociale gezondheid van kinderen en eventuele zorgen die zij hierover hebben. Ook medewerkers van het COA op andere locaties zijn benaderd om een vragenlijst in te vullen, waarmee eveneens in kaart is gebracht welke eventuele zorgen men heeft over psycho-sociale gezondheid van de kinderen op de locatie. Aanvullend zijn medewerkers van het Gezondheidscentrum Asielzoekers (GCA) en docenten van basisscholen benaderd met het verzoek dezelfde vragenlijsten in te vullen.

3.5 Beleving en emoties tijdens de interviews

In de interviews met kinderen is specifiek gelet op het volgen van de kinderen (o.a. door de opening met het zorgen- en wensenhuis) in de door hen aangedragen onderwerpen. De onderzoekers beoogden daarmee te voorkomen dat kinderen woorden in de mond gelegd zouden worden, of dat de kinderen angstig zouden worden over onderwerpen waar ze nog geen weet van hadden (of die ouders niet met hen wensten te bespreken). Er is daardoor niet met kinderen over alle onderwerpen gepraat. In sommige gevallen vroegen ouders nadrukkelijk om bepaalde onderwerpen (terugkeer, ziekte moeder) niet met kinderen te bespreken. Het merendeel van de kinderen droegen deze onderwerpen vervolgens alsnog zelf aan (bijvoorbeeld in het zorgenhuis).

Bij de twee jongste kinderen hadden de onderzoekers enige moeite met doorvragen: deze kinderen bleven vaak hangen in hun antwoord en één van hen raakte daardoor continu afgeleid. Eén van de ouders werd tijdens het interview erg emotioneel toen in het gesprek gevraagd werd naar eventuele zorgen over haar kinderen. Ze gaf zelf aan wel door te willen gaan met het interview.

3.6 Interviewers en interviewomstandigheden

De onderzoekers zijn vooraf in twee bijeenkomsten getraind op het interviewen van jonge kinderen en ouders. In de training is stilgestaan bij diverse factoren die kenmerkend zijn voor onderzoek onder deze doelgroep: zoals het omgaan met taalproblemen en het hanteren van de tolkentelefoon, het gebruik van (voor kinderen en ouders) onbekende uitdrukkingen en taalverwarring, het uitvragen van emoties, het waarborgen van privacy en transparantie etc.

De interviews vonden plaats in wisselende gespreksruimtes, zoals kantoren, spreekruimtes, kleuterlokalen en jongerenruimtes. De interviews met kinderen vonden overwegend plaats in een jongerenruimte of kleuterlokaal.

Bij twee kinderen was de ouder aanwezig tijdens het gesprek. De gesprekken met ouders vonden in spreekkamers plaats, waar een telefoon aanwezig was en daarmee de mogelijkheid een telefonische tolk in te schakelen.

Vrijwel alle ouders en één kind hebben we van deze mogelijkheid gebruikt gemaakt, omdat zij de Nederlandse taal onvoldoende machtig waren. Er is nadrukkelijk voor gekozen om dit via een officiële tolk te doen, om zo de kans op fouten in de vertaling te minimaliseren. Van de interviews zijn geluidsopnames gemaakt waarbij vermeld is dat de privacy gewaarborgd blijft. Van deze opnames zijn transcripties gemaakt, die vervolgens zijn geanonimiseerd. Deze geanonimiseerde transcripties zijn verwerkt via een dataverwerkingsprogramma.

3.7 Verwerking en analyse van de data

Alle interviews zijn opgenomen en getranscribeerd en vervolgens geanonimiseerd door namen, landen van herkomst, religieuze achtergrond en eventuele andere herleidbare uitspraken te verwijderen. Daarna zijn de transcripties gereduceerd door alle niet relevante tekst te schrappen. Middels een dataverwerkingsprogramma is de informatie gelabeld en is er structuur aangebracht in de dataverzameling. De eerder genoemde thema's dienden als kapstok voor de uitwerking. Deze thema's zijn:

- omgaan met traumatische ervaringen
- en onzekerheden
- gezinsomstandigheden
- sociale relaties met anderen
- woonomgeving
- school
- (continu) stress en uitingen daarvan

De gegevens van de ouders, kinderen en professionals zijn gescheiden geanalyseerd, zodat te onderscheiden is welke zorgen door kinderen zijn aangegeven en welke zorgen ouders of professionals signaleren.

Er is soms splitsing gemaakt tussen respondenten van de gezinslocaties en het asielzoekerscentrum wanneer er informatie werd verstrekt die specifiek voor de woonvorm is.

4. Asielzoekerskinderen en hun ouders over zorgen van kinderen en hoe daarmee om te gaan

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van de zorgen die kinderen ervaren en de signalen die hun ouders hiervan opvangen. Daartoe zijn alle ervaringen ondergebracht in een zestal onderwerpen. In paragraaf 4.1 wordt weergegeven hoe kinderen omgaan met traumatische ervaringen. Ook ouders komen aan het woord over de impact die de ervaringen in het land van herkomst en de vlucht hebben (gehad) op hun kinderen. In paragraaf 4.2 benoemen kinderen en hun ouders hoe binnen het gezin wordt omgegaan met stress en zorgen. In paragraaf 4.3 vertellen kinderen over hoe zij hun relatie met leeftijdsgenoten ervaren. Ook ouders komen daarover aan het woord. In paragraaf 4.4 wordt duidelijk dat kinderen en ouders soms problemen ervaren in de directe woonomgeving, met name in het contact met medebewoners. In paragraaf 4.5 zijn de ervaringen van kinderen en ouders met betrekking tot school uitgewerkt en in paragraaf 4.6 komt de impact van continue stress die ouders en kinderen ervaren aan bod. Tot slot wordt in paragraaf 4.7 een beknopte conclusie gepresenteerd.

Voor dit onderzoek zijn ook medewerkers van scholen, het COA en het GCA benaderd. Signalen die zij opvangen over de eerder genoemde thema´s zijn verwerkt in de betreffende paragrafen.

4.1 Omgaan met traumatische ervaringen

Uit de gesprekken komt duidelijk naar voren dat de kinderen die geïnterviewd zijn concrete herinneringen hebben aan traumatische gebeurtenissen voor en tijdens de vlucht uit het land van herkomst.

4.1.1 Wat kinderen hierover vertellen

Meer dan de helft van de kinderen - twaalf van de 23 - vertelt in de interviews dat zij slechte herinneringen hebben aan het land van herkomst en/of de vlucht naar Nederland, die zie niet makkelijk zullen vergeten. Zij vertellen over geweld, armoede, gebrek aan faciliteiten, bedreigingen en slechte ervaringen in het onderwijs.

De juffen hebben mij ook een keer geslagen. Ik heb mijn boek vergeten van huis te brengen, in mijn tas te doen en naar school [mee te nemen]. Ze hebben mijn hand zo hard gepakt en dat deed zo pijn. (meisje)

In [het land van herkomst] was eerst heel veel oorlog. En dat vind ik niet zo best, want misschien worden sommige mensen gedood. En, zeg maar, soldaten blijven mensen doden. Ik weet niet waarom ze dat doen, maar ik vind het niet zo goed, [niet] oké. (jongen)

Drie kinderen geven aan dat zij mensen uit het land van herkomst missen. Acht van de 23 geïnterviewde kinderen geven aan slaapproblemen te hebben. Nare herinneringen, nachtmerries en angsten rondom het vertrek worden genoemd als oorzaak hiervan.

Ik kan niet rustig slapen omdat ik last van de nachtmerries heb. En ik kan ook die slechte herinneringen niet vergeten. Ik probeer te relaxen, maar dat lukt niet altijd. En ik kan ook niet normaal slapen, dus ik kom tekort aan slaap. (meisje)

4.1.2 Wat ouders hierover vertellen

Veel ouders geven aan dat ze niet met hun kinderen praten over wat er in land van herkomst is gebeurd, wat de reden is van hun vlucht en hoe de toestand nu is in land van herkomst. Sommige kinderen waren ook nog erg klein toen ze vertrokken. Een deel van de ouders merkt echter dat de kinderen meer weten dan zij met hen bespreken. Dat merken zij bijvoorbeeld aan vragen van de kinderen. Het komt ook voor dat ouders bang zijn dat kinderen verhalen via anderen op het centrum of via het nieuws te horen krijgen (dit geldt ook voor de situatie rondom de procedure, zoals beschreven in paragraaf 4.6). In die gevallen geven ouders aan dat zij liever willen dat hun kind het van hen zelf hoort. Ouders geven daarnaast aan, dat ze niet willen dat hun kind een slecht gevoel krijgt bij hun land van herkomst, voor het geval hun toekomst toch daar ligt.

Veel ouders geven in het algemeen aan dat de kinderen slecht slapen, een verstoord dag- en nachtritme hebben, moeilijk op kunnen staan, en soms niet kunnen slapen in hun eigen bed.

Over dit onderwerp kan ik alleen maar met mijn oudste kind praten. Met de andere kinderen niet. Als ik over het land van herkomst begin, beginnen ze gelijk te huilen. Dat is traumatisch voor hen, daarom wil ik dat niet bespreken. (moeder)

Maar ik wil niet praten over vroeger met mijn kinderen over dat, hè. Ik wil praten over meer positieve dingen, een kind is een kind. Hij snapt je. Soms zeggen mensen: o, de kinderen kunnen het niet snappen, maar de kinderen snappen het beter dan die normale mensen. (vader)

4.2 Omgaan met zorgen binnen het gezin

Alle geïnterviewde ouders wonen met twee of meer kinderen (onder wie de geïnterviewde kinderen) op de woonlocatie. Bij vijf gezinnen ontbreekt een van beide ouders; door echtscheiding of omdat de ouder nog in het land van herkomst is of in een ander land. Een van de gezinnen heeft ook de zorg voor opa en oma, die beiden met gezondheidsproblemen kampen.

Uit de gesprekken komt naar voren dat vrijwel alle gezinsleden zorgen hebben: zelf, om elkaar of zelfs beide. Niet alle gezinnen praten daar met elkaar over. Wel wordt duidelijk dat ook zonder daarover te praten, de gezinsleden signalen van elkaar opvangen dat er stress is en er daaraan verwante klachten zijn.

4.2.1 Wat kinderen hierover vertellen

Van de 23 geïnterviewde kinderen vertellen er drie dat ze liever niet spreken in het gezin over het land van herkomst of de huidige situatie vanwege het feit dat dit zichtbaar stress oplevert bij de ouders. Eén kind vertelt dat ze bewust wordt betrokken door haar ouders, zodat verhalen niet van derden komen.

Mijn moeder wil niet dat wij stress krijgen, dus zij praat misschien met mijn vader. (jongen)

Als kinderen verdrietig, boos of bang zijn, geven twee van de 23 kinderen aan dat zij praten met ouders (moeder) of de juf op school. Zij trekken zich terug op een plek waar ze alleen zijn (vaak een slaapkamer). Twee van de 23 kinderen noemen ook woedeaanvallen en dingen kapot maken thuis. Het leven op een gezinslocatie is voor één kind zodanig belastend dat het een poging tot zelfmoord heeft gedaan, waarover zij zelf vertelt.

Ik ben vaak heel veel heel erg verdrietig . […] Vaak zeg ik ook zelf: ik wil het er zelf niet over hebben. (meisje)

Dan ga ik kalmen. Ik ga een boek lezen en dan word ik rustiger. Dan is er niemand om mij heen. Het duurt maar een uurtje. (meisje)

Zorgen binnen het gezin gaan bij elf van de 23 kinderen over de ouders. Acht van deze 11 kinderen spreken van slecht slapen, ziekte, stress, verdriet en veel boosheid bij hun ouders. Vier van deze kinderen vertellen dat ze ook rekening houden met hun ouders, hen troosten of de ouder willen helpen door te adviseren rustig te blijven. Enkele kinderen geven aan zelf ook slecht te slapen, omdat zij zich zorgen maken over de gezondheid van hun ouders.

Ik praat in ieder geval met mijn vader en moeder niet. Zij krijgen ook stress, dus… (jongen)

Ik ben bang dat mijn moeder doodgaat. Ze voelt zich niet echt heel lekker. Als ik met haar wil spelen dan zegt ze: nee, ik heb geen tijd. En dan ligt ze altijd op bed. (meisje)

Vader, ik weet het niet, maar hij doet... het lijkt alsof hij blij is, maar nee, ik denk het niet. Hij is ook moe, krijgt stress denk ik. Maar hij wil niet dat wij verdrietig zijn. (meisje)

Kinderen signaleren dus klachten bij hun ouders en maken zich hier zorgen om. Bij vijf van de 23 kinderen verblijft een van beide ouders niet bij hen op de opvanglocatie: zij wensen dat een afwezige ouder zich weer bij het gezin voegt.

Diverse kinderen vertellen over wat zij doen om hun ouders te helpen of te ontlasten. Het merendeel van de kinderen vertelt over praktische hulp, zoals de afwas doen, een boodschap halen of eigen spulletjes opruimen. Een aantal kinderen neemt ook wel eens een zorgtaak op zich.

Ik probeer vaak meer thuis te blijven om te zorgen dat mijn zusjes en broertje niet te veel lawaai maken. (meisje)

Ik help mijn moeder met mijn zusjes, bijvoorbeeld bij negatieve dingen. Mijn moeder vertelt het aan mij en dan moet ik proberen om het zo makkelijk mogelijk tegen mijn zusjes te vertellen. (meisje)

4.2.2 Wat ouders hierover vertellen

Niet in ieder gezin wordt er gesproken over het land van herkomst of weten kinderen iets over de situatie. Acht van de 20 geïnterviewde ouders benoemen dat hun kinderen niets weten van de situatie in het land van herkomst of dat ze er niet over praten. Vijf van de 20 ouders zeggen dat hun kinderen niets (of heel weinig) weten over de procedure. Daarentegen zeggen negen van de 20 ouders dat hun kind wel (enigszins) op de hoogte is van de situatie in het land van herkomst.

De kinderen begrijpen alles. Ze is niet open, ze is dicht. Ze vertelt ons niet wat er gebeurt van binnen. (vader)

Mijn dochter is 10 jaar en ze vraagt mij altijd: "Waarom is bij iedereen hun vader bij hun, maar hij niet. [..] En mijn dochter ging gewoon met harde stem schreeuwen [door de telefoon] en tegen haar vader zeggen: "Waarom kom je niet, wanneer ga je naar ons toekomen?" Hoe kan ik een dochtertje van 10 overtuigen van deze situatie? (moeder)

Opvallend is dat van de 20 ouders er 18 stellen dat hun kind de situatie begrijpt. Het begrijpen van de situatie kan de nodige zorgen opleveren bij kinderen. Twee van deze ouders zeggen dat sociale media soms een aanleiding zijn om te praten over de situatie in het land van herkomst. Ook contact met achtergebleven familie is soms aanleiding tot praten over de situatie.

[De] opvang is voor kinderen niet makkelijk. (…). Ik probeer een beetje met ze te praten (…) zeggen dat ze geduld moeten hebben. Ze praten wel vaak daarover met mij. En mijn oudste dochter, zij was zo moe dat zij een tijdje geleden levensmoe was. (moeder)

Drie ouders geven aan dat hun kind helpt met vertalen en tolken met Nederlandse mensen. Eén vader vertelt concreet dat hij zijn kind wel eens vraagt enkele woorden te vertalen uit brieven van de Immigratie en Naturalisatie Dienst. Veel andere ouders geven aan dat ze er redelijk uitkomen met handen en voeten, of in het Engels

Zeven van de 20 ouders geven aan dat het niet goed gaat met henzelf of hun partner. Stress en herinneringen zorgen voor psychische klachten en kunnen invloed hebben op het kind.

Ik heb de persoonlijke situatie dat ik 's nachts nachtmerries heb en 's nachts wakker wordt en [moet] huilen en het kind heeft dat dan ook een paar keer meegemaakt. En dan de angst heeft het kind ook meegekregen en dat is dan heel erg verdrietig. (vader)

Ik ben niet gezond. Thuis is de sfeer ook niet gezond. Want ik ben ziek, ik heb een hoge bloeddruk, ik heb veel spanningen. Mijn man heeft ook veel spanningen. Hij is ook niet optimaal qua gezondheid en de kinderen merken dat ook. (moeder)

4.2.3 Wat professionals vertellen

Van de geïnterviewde professionals uiten vooral hun zorgen over opvoeding en gezinsleven. De geïnterviewde medewerkers van het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers vertellen dat ouders niet altijd in staat zijn om goed voor hun kinderen te zorgen en/of dat regels ontbreken. Zo noemen zij dat het sommige kinderen aan structuur ontbreekt . Dit uit zich in laat opblijven en buitenspelen. Daarnaast signaleren de geïnterviewde professionals dat veel kinderen al een behoorlijke verantwoordelijkheid dragen. Zij worden soms door hun ouders alleen achtergelaten wanneer zij afspraken buiten het centrum hebben zonder oppas of met oudere broertjes of zusjes die voor hen zorgen. Zowel medewerkers van het COA als leerkrachten geven aan dat kinderen soms zonder eten, drinken of verzorging op het centrum zijn of naar school komen.

Ook wordt schoolverzuim gemeld, bijvoorbeeld omdat het kind aanwezig moet zijn als tolk bij diverse afspraken. Het komt daarnaast regelmatig voor dat kinderen de poststukken rondom de procedure voorlezen aan hun ouders, die belastend kunnen zijn voor kinderen, aldus de geïnterviewde medewerkers.

4.3 Sociale relaties met anderen

4.3.1 Wat kinderen hierover zeggen

Alle kinderen lijken makkelijk vriendschap te sluiten, zowel op school als op de woonlocatie. Het feit dat veel kinderen verhuizen naar een andere locatie of terugkeren, zorgt ervoor dat ze hun vriendjes en vriendinnetjes missen.

Ze is mijn alleraller beste vriendin en is verhuisd naar haar eigen land. Als ik ga slapen zit ik te dromen dat ik met haar zit te spelen en dat zij nog hier is. (meisje)

En al mijn vriendinnen van vorige azc's, die waren allemaal lief en zo maar die hebben allemaal een huis. […] Ik zag vriendinnen op Instagram, op Facebook of iets anders. Dan zie ik mijn vriendinnen in een huis. Dan voelen ze zich blij en hun zijn dan kort in Nederland en dan zijn wij langer dan hun. En dan ben ik verdrietig. (meisje)

Vervelend gedrag van andere asielzoekerskinderen blijkt een veelvuldig terugkerend onderwerp. Van de drieëntwintig kinderen zeggen er 16 uitgescholden, uitgelachen of buitengesloten te worden tijdens bijvoorbeeld spelletjes, sport of in het computerlokaal. Een deel van de kinderen is daardoor behoorlijk uit het veld geslagen. Het andere deel heeft een oplossing bedacht of negeert het.

(…) als ik ga spelen, iedereen bij voetbal daar, zeg bij mij 'homo homo' en dat vind ik niet leuk. (jongen)

Voor veel kinderen lijkt pesten een belangrijk thema, voor andere kinderen is het wat minder aanwezig of belangrijk. Een aantal kinderen draagt zelf oplossingen aan of geeft een reden waarom ze niet gepest worden.

Als hij me gaat pesten, dan ga ik niks zeggen, want dan gaat hij blijven pesten, pesten, pesten, pesten. Maar ik ga niks zeggen, dan kapt hij ermee. (jongen)

Ook in relatie tot school vertellen bijna alle kinderen dat er gepest worden (zie ook paragraaf 4.5.1). In de meeste van deze gevallen is de school op het centrum, waardoor de scheiding tussen school en vrije tijd minder duidelijk zichtbaar is, ook op het gebied van pesten.

Dat kinderen vertellen over pesten betekent niet altijd dat ze zelf gepest worden, maar ook dat ze merken dat anderen gepest worden.

Uit de gesprekken kan opgemaakt worden dat een deel van de kinderen die praten over pesten, zelf ook lijkt te pesten.

Want als ze ons pesten, kunnen wij hun ook pesten. We zijn allemaal buitenlanders. (jongen)

Als iemand gaat pesten is hij bang van iemand anders die gaat hun pesten. (meisje)

Opvallend is dat kinderen die activiteiten doen buiten het opvangcentrum, zoals bijvoorbeeld naar school of de zwemclub in het dorp, meer Nederlandse vriendjes hebben dan kinderen die altijd op het opvangcentrum zijn. Behalve deze contacten van kinderen valt het op dat de contacten met mensen buiten het centrum weinig genoemd worden. Eén gezin met een specifieke religieuze achtergrond benoemt dat ze actief contact hebben met de religieuze gemeenschap in de regio. Verder benoemen ouders en kinderen geen regelmatige contacten buiten het centrum. Daar is echter ook niet bewust naar gevraagd.

Vlak bij in onze gemeente, we kennen vele Nederlandse mensen, die ook [specifieke religie] zijn. En we hebben goeie communicatie. (vader)

4.3.2 Wat ouders hierover zeggen

Twee van de 20 ouders zeggen dat hun kind leeftijdgenoten mist (met dezelfde of de Nederlandse nationaliteit). Van de twintig ouders vertellen er 7 dat hun kinderen worden buitengesloten en/of geslagen. Vier ouders denken dat hun kind niet gepest wordt en negen ouders noemen geen pesten. Sommige ouders weten pestgedrag goed te nuanceren.

Nee, ze zijn niet echt pesten. Ze worden niet echt gepest. Maar gewoon, die kleine ruzie met de kinderen. (vader)

Ook vijf van de 8 ouders vertellen dat hun kind vriendjes en vriendinnetjes heeft op het AZC of in het dorp, waar ze naar activiteiten als zwemles gaan.

Ze heeft veel vriendinnetjes. Ook gewoon in het kamp. (vader)

Hij gaat uitstekend om met leeftijdsgenoten. Ze houden ook van hem. (moeder)

4.3.3 Wat professionals hierover zeggen

Professionals geven vooral aan wat het gevolg is van de vaak vele verhuizing op relaties en vriendschappen tussen de kinderen onderling. Zij zien dat het afscheid nemen van vriendjes en vriendinnetjes emotioneel is en dat kinderen moet wennen aan de nieuwe situatie na aankomst op het centrum. Ook is er sprake van een steeds veranderende pikorde in de groep/klas door de continue veranderingen in de samenstelling.

4.4 Woonomgeving

Kinderen en ouders ervaren in een asielzoekerscentrum of gezinslocatie soms problemen op het gebied van wonen en samenleven met anderen.

4.4.1 Wat kinderen hierover vertellen

Het merendeel van de kinderen woont over het algemeen prettig op het centrum. Zij vinden het leuk dat er veel leeftijdsgenoten zijn en gaan met plezier naar activiteiten, zowel georganiseerd op het opvangcentrum als daarbuiten. Op twee locaties geven kinderen aan dat zij het fijn vinden dat zij met hun gezin in een caravan wonen zonder medebewoners.

Het gedrag van medebewoners (volwassenen en kinderen) en de woonsituatie zijn ook onzekere factoren in het leven van kinderen. Vijf van de 23 kinderen vinden het samenwonen met andere mensen moeilijk. Ze kunnen bijvoorbeeld slecht slapen, doordat volwassen medebewoners (of ouder) tv kijken.

Op een gezinslocatie spreken kinderen ook van ruzies, schreeuwen, pesten, vechtpartijen en gewelddadige confrontaties tussen de medebewoners en soms met hun ouders of het kind zelf, eventueel gevolgd door optreden van de Politie.

Zij ging naar haar kamer en zij ging het geluid harder aandoen. Toen zei mijn moeder: “Niet doen, mijn kind wil gaan slapen.” En toen ging die mevrouw mijn moeder uitschelden en toen begon het gevecht. (meisje)

De vorige familie, hun hadden zo’n klein kindje. Hij kon niet slapen. Ik kon de hele tijd, de hele dag niet goed slapen. Als ik wil slapen, dan kon ik dat niet. De baby ging zo hard schreeuwen. (jongen)

4.4.2 Wat ouders hierover vertellen

Voor een deel van de ouders blijkt de woonsituatie en de omgang met medebewoners een zorg. Uit de verhalen van de geïnterviewde ouders komt naar voren dat zij het wonen op een asielzoekerscentrum als onrustig en moeilijk tot schadelijk ervaren voor hun kinderen. Lange tijd verblijven in een AZC en leven in onzekerheid heeft volgens ouders een negatieve invloed op kinderen. Vooral op de gezinslocaties is dit een zorg; zes van de 12 ouders beschrijven dit. Slechts één van de ouders op een AZC benoemt dit. Van deze in totaal zeven ouders spreekt een tweetal over de gedeelde woonruimte. Dit aantal is relatief laag op het totaal van 23 ouders. Drie ouders geven aan dat hun kinderen moeite hebben met de kleine kamer waar het hele gezin in verblijft en drie ouders geven aan dat hun kinderen last hebben van geluiden van andere bewoners of ruzies met de buren.

Wij moesten een tijdje geleden samen met een ander gezin in één kamer verblijven (…) Heel gruwelijk gedrag die man. Hij schreeuwde tegen mijn kinderen, hij rookte overal, dus dat heeft wel veel stress voor mijn kinderen veroorzaakt. (moeder)

4.5 School

Alle geïnterviewde kinderen gaan naar school. Het grootste gedeelte gaat naar een school op het opvangcentrum. De andere kinderen gaan naar een school buiten het centrum, waar ze met Nederlandse kinderen in de klas zitten.

4.5.1 Wat kinderen hierover vertellen

Vrijwel alle geïnterviewde kinderen vertellen dat zij school leuk vinden en sommigen van hen vinden dat zij best goed presteren. Als het even niet lukt, helpen de leerkrachten. Drie kinderen vertellen dat de school over het algemeen veel minder streng is dan wat zij gewend waren in het land van herkomst.

Ik denk dat ik toch best wel goed op school doe. Ik heb geen bijzondere problemen. Het gaat wel goed. Ik krijg ook geen, zeg maar, dingen van de juf van dat ik iets niet goed doe. Dus het gaat best wel goed. Ik heb goeie cijfers. (meisje)

Het is daar gezellig, knutselen, we doen daar ook leuke dingen. (meisje)

Acht van de 20 kinderen ervaren moeilijkheden op school. Zij maken zich zorgen over bijvoorbeeld hun prestaties, hun concentratievermogen, het maken van huiswerk of ervaringen met klasgenoten.

School, ga[at] niet goed, ik [ben] veel te snel boos (jongen)

Op school, als juf wat zegt, dan luister ik niet naar haar. Dan zit ik aan iets anders, dingen, te denken. (meisje)

Zestien van de 23 geïnterviewde kinderen geven aan (wel eens) gepest, uitgelachen of buitengesloten te worden. Van deze 16 kinderen spreken er acht kinderen over situaties op school. Met uitzondering van één kind bedoelen deze kinderen de basisschool op het asielzoekerscentrum. Dit maakt de grens tussen ervaringen van pesten op school en in de thuissituatie onduidelijk, omdat beide in de leefomgeving van het kind zijn.

Ik vind het niet leuk op school omdat daar kinderen vieze woorden gebruiken tegen andere kinderen om stoer te doen. (meisje)

In school zijn er jongens, niet alleen jongens, die daar gaan pesten. Altijd dikzak of zulke dingen zeggen. […] Maar misschien ben ik ook wel dik. (meisje)

Een kind vertelt dat hij liever naar een reguliere school zou willen gaan om niet dag in dag uit met asielzoekerskinderen in de klas te zitten. Meerdere kinderen geven aan dat zij het ook leuk zouden vinden om naar de school in het dorp te gaan, omdat zij daar ook Nederlandse kinderen kunnen ontmoeten.

Volgens mij heb ik gewoon een normaal leven, behalve dat ik op een AZC woon. Maar dat voel ik niet als ik op school ben. Ik heb al Nederlandse vrienden. (jongen)

4.5.2 Wat ouders hierover vertellen

Van de twintig geïnterviewde ouders vertellen er 8 dat hun kinderen school (zeer) leuk vinden en eigenlijk geen problemen hebben op school en het erg goed doen op school.

De scholing en de manier hoe op school de les wordt gegeven is leuker en beter dan het land van herkomst. (vader)

Mijn dochter kan zo goed Nederlands spreken op dit moment. Zij wordt overgeplaatst naar een andere school. (moeder)

Specifiek op de gezinslocaties benoemen echter ook vijf ouders zorgen te hebben omtrent het gedrag van het kind op school. Drie van hen spreken over agressief gedrag en ruzies met andere kinderen en twee van hen vertellen dat hun kind(eren) word(en) geslagen, gepest of buitengesloten door andere kinderen.

Ja, thuis maken ze ook vaak ruzie met elkaar en op de school heb ik eigenlijk laatst begrepen dat mijn jongste dochter een beetje agressief is en gewoon ruzie maakt. En mijn oudste, de leerkracht heeft ook tegen mijn oudste dochter gezegd dat het beter zou zijn als zij naar een psycholoog gaat. (moeder)

Wanneer ze gaat huilen brengt de leerkracht haar naar huis om te gaan relaxen. Daarna gaat ze terug [naar school]. (moeder)

Drie van de 20 ouders geven als knelpunt aan dat hun kind niet naar een school gaat die zij zelf uitgekozen hebben. Religie speelt bij twee ouders een rol, het niveau van de school op het AZC is voor de andere ouder een zorgpunt.

Vier van de 12 ouders op een gezinslocatie signaleren concentratieproblemen bij hun kind, twee ouders hebben hiervan (ook) signalen van school gekregen. De omstandigheden in de gezinssituatie en het niet beheersen van de Nederlandse taal zijn volgens de ouders van invloed op de prestaties op school. De geïnterviewde ouders benoemen vaker dan de kinderen dat er concentratieproblemen zijn.

4.5.3 Wat professionals hierover vertellen

De professionals die hebben meegewerkt aan het onderzoek uiten een aantal zorgen, maar spreken ook over de positieve ervaringen van kinderen met school. Zij constateren dat kinderen graag naar school komen en enthousiast en leergierig zijn. Sommige kinderen hebben moeite met regels, kunnen zich lastig concentreren of vertonen agressief gedrag. Kinderen heb dan ook regelmatig onderling ruzie. Voorts constateren zij dat wanneer kinderen de puberleeftijd bereiken het verzuim soms toeneemt, bijvoorbeeld omdat kinderen het nut er niet meer van inzien. Een van de geïnterviewden haalt een treffende uitspraak van een leerling aan: “Waarom zou ik naar school gaan, wij moeten toch weg uit Nederland.”

4.6 (Continu) stress en omgaan met onzekerheden

Eenmaal in Nederland maken kinderen zich in het algemeen zorgen over de toekomst van hun gezin. Ook de geïnterviewde ouders merken aan hun kinderen dat zij bezorgd zijn over wat de toekomst hen brengt.

4.6.1 Wat kinderen hierover vertellen

Zowel de geïnterviewde kinderen die op een regulier AZC verblijven, als zij die op een gezinslocatie wonen zijn zich bewust van de onzekerheid die de toekomst met zich meebrengt. Het idee om terug te moeten keren naar het land van herkomst is een zeer aanwezige bron van zorg voor bijna alle kinderen op de gezinslocatie.

Ook twee kinderen op een regulier asielzoekerscentrum benoemen deze angst.

(…) En dat ik naar mijn land moet terug gaan. Daar ben ik bang voor. (…) (jongen)

Als wij gaan, ze gaan ons doodmaken en ik weet niet waarom. (jongen)

Sommige kinderen vertellen specifiek stress te krijgen van de angst om uitgezet te worden of de angst dat een ouder het land moet verlaten. Ze kunnen zich niet concentreren en zijn vaak verdrietig. Een van deze kinderen geeft aan stress te hebben en niet goed te kunnen slapen. Hij is sinds zijn verblijf op de gezinslocatie sneller boos en maakt thuis dingen kapot.

[…] ik wou mezelf ook een keertje moord plegen. Ja ik wou het bijna doen, maar deed ik het toch niet. Ik had zeg maar mes bij me, maar ik deed het toch niet. (meisje)

Omdat ik hier bijna negen jaar woon en ze hebben ons nog steeds niet status of zo gegeven en ja ik vind dit leven hatelijk. En daarom. (meisje)

Op de vraag welke wensen de kinderen hebben voor de toekomst, spreken veertien van de drieëntwintig kinderen de wens uit om een verblijfsstatus te krijgen, te wonen in Nederland/een eigen huis, verblijfsvergunning of Kinderpardon. Verschillende termen die allen duiden op de wens permanent in Nederland te mogen blijven.

Van de 23 kinderen vertellen er 5 dat ze vriendinnetjes missen die zijn teruggekeerd naar het land van herkomst of een verblijfsvergunning hebben gekregen, waardoor ze zijn verhuisd.

En als ik jarig ben, wens ik dat ik gewoon status krijg. (meisje)

Meerdere kinderen geven ook aan wat zij doen als ze zich gestrest voelen. Zij trekken zich voornamelijk terug. Slechts een enkeling praat met de ouder(s).

Ik vind het moeilijk als ik stress heb, met wie moet ik dan praten, met niemand. En als ik zeg maar verdrietig ben soms met mijn moeder. (meisje)

Sommige kinderen vinden rust op school.

Nou, gewoon op school. Soms heb ik zorgen en heb ik te druk in m’n hoofd van krijg ik m’n werk niet af en dan ga ik met zo’n juf, gaan we gewoon even knutselen zodat ik alles weer vergeet. (meisje)

Zoals eerder beschreven geven vijf van de 20 kinderen aan last te hebben van medebewoners. De kinderen geven aan zich hier zorgen om te maken of er stress van te krijgen.

Zij ging naar haar kamer en zij ging die geluid harder aandoen. Toen mijn moeder zei “niet doen, mijn kind wil gaan slapen” en toen die mevrouw ging mijn moeder uitschelden en toen begon het gevecht.” (meisje, 11 jaar)

Kinderen hebben nog wel dromen over de toekomst die variëren van naar de middelbare school gaan in de toekomst tot wat zij later willen worden of in welke plaats ze gaan wonen.

Ik ga studeren voor tandarts en daarna ga ik werken. (meisje)

Mijzelf als schoonheidsspecialist. [..] En een feest. Gewoon alle meisjes bij elkaar en dan dansen. (meisje)

4.6.2 Wat ouders hierover vertellen

Twee van de 20 ouders geven aan dat de lange duur van het verblijf moeilijk is voor hun kinderen. Het ontbreken van status benoemen vijf van de 20 ouders als een zorg voor hun kind. Hiermee samenhangend signaleren zeven van de 12 ouders die op een gezinslocatie verblijven zichtbare angst bij hun kinderen voor gedwongen vertrek uit Nederland.

Specifiek op de gezinslocaties noemen de aldaar geïnterviewde ouders de confrontatie met uitzetting van medebewoners, waaronder ook leeftijdsgenootjes, als stressvol, beangstigend en traumatisch voor hun kinderen.

Twee van de 12 ouders die op een gezinslocatie verblijven, benoemen dat hun kind angstig wordt voor uitzetting doordat er onderling wordt gepraat over uitzetting en dat zij via nieuwsberichten zien wat er in het land van herkomst gebeurt.

Ik heb gemerkt bij mijn zoon, als we lopen, als we wandelen op de straat (…)zegt: "O papa, ik wil dit huis, (…) dan hebben we het rustig en kunnen we niet denken over de Politie die ons wil komen pakken." (vader)

Toen heeft hij tegen mij gezegd en dat vond ik heel emotioneel: "Daar waar geen problemen zijn, daar wil ik leven." (vader)

Enkele ouders vertellen dat zij hun kind proberen te helpen bij het omgaan met deze onzekerheden.

[De] opvang is voor kinderen niet makkelijk. (…). Ik probeer een beetje met ze te praten (…) zeggen dat ze geduld moeten hebben. Ze praten wel vaak daarover met mij. En mijn oudste dochter, zij was zo moe dat zij een tijdje geleden levensmoe was. (moeder)

Drie jaar zijn we hier in de opvang gebleven en dat is inderdaad heel erg onrustig. En voor het kind het is dan.. zijn kindertijd is dan wat we tot nu toe meegemaakt hebben. Dat is voor hem heel kwalijk. En iedere keer, mensen komen en gaan. En dan iedere keer vraagt hij: waarom? Wanneer zijn wij aan de beurt om weg te gaan? Die onrust blijft volgen. (moeder)

Zeven van de 20 ouders zeggen dat hun eigen psychische gezondheid (stress) van invloed is op hun kind.

Ik stress, de kinderen stress. (moeder)

Ja, heel veel drinken. Ik kan niet slapen. Beetje moeilijk slapen. Ja, mijn kindje kan zelf [ook] moeilijk slapen. Daarom ik kan niet slapen. Misschien[omdat] ik stress [heb], [ga ik] heel veel eten. […]. Eten, eten, eten, eten." (moeder)

Zeven van de 20 ouders verwoorden dat hun kind problemen heeft met slapen, zoals het niet in slaap kunnen komen, bang zijn 's nachts en nachtmerries. Zeven ouders benoemen dat zij zorgen hebben over het gedrag van hun kind. Een van hen benoemt dat het kind erg druk is thuis of vanuit het niets woede-uitbarstingen heeft. Eén van hen signaleert teruggetrokken gedrag en vijf van de zes ouders signaleren dat hun kinderen vaak huilen. Van deze zeven ouders spreken er twee van suïcidale gedachten bij hun kind.

Ondanks de uitingen van stress die ouders bij hun kinderen signalen, vertellen sommige ouders ook dat hun kinderen dromen hebben voor de toekomst.

Mijn kinderen hebben ook dromen […] zoals andere kinderen. Bijvoorbeeld, mijn zoon zegt dat hij een goede baan wil hebben en een normaal mens wil worden. En hij wil ook heel lang voor mij zorgen. Hij wil een auto hebben om voor zijn moeder te kunnen zorgen. Zulke dromen hebben mijn kinderen. En zij dromen ook dat op een dag een einde komt van zo'n leven, ik bedoel [zo'n leven] in het azc. Dat we als normale mensen ook een normaal leven kunnen leiden. (moeder)

4.6.3 Wat professionals hierover vertellen

Deze vraag is door professionals kort beantwoord door enkele termen of onderwerpen te noemen. Zowel medewerkers van basisscholen, als medewerkers van COA en GCA geven aan dat ze zien dat zowel ouders als kinderen stress, verdriet en angst ervaren. Dat uiten kinderen op verschillende manieren. Professionals geven onder andere aan dat kinderen erg druk of snel boos kunnen zijn. Soms ontstaat hierbij ook explosief gedrag, in de vorm van schelden, slaan of onderlinge vechtpartijen. Het komt ook voor dat kinderen slecht luisteren naar hun ouders of de medewerkers van de opvang. Ook meer introvert gedrag wordt door deze professionals benoemd. Zo zien zij kinderen die stil zijn, alleen spelen en meer teruggetrokken zijn. Maar ook kinderen die angstig of onzeker zijn, last hebben van bedplassen of medische klachten hebben/ontwikkelen. Net als de ouders maakt ook een professional melding van suïcidale uitingen, met name onder tieners.

4.7 Conclusie

Uit de eerdere paragrafen komt naar voren dat meerdere van de geïnterviewde kinderen kampen met zorgen en stress. Dat uit zich in bijvoorbeeld slaapproblemen en nachtmerries, maar ook in gedragsproblemen of concentratieproblemen. In een enkel geval is sprake van suïcidale uitingen en levensmoeheid. Deze zorgen komen deels voort uit traumatische ervaringen in het verleden, maar worden door kinderen ook in verband gebracht met het heden en de toekomst. Het vaak onzekere verblijfsperspectief hangt als een donkere wolk boven hun hoofd. Niet in alle gezinnen die hebben deelgenomen aan dit onderzoek kan of wil men hier over praten. In sommige gevallen kiezen de geïnterviewde ouders er bewust voor hun kinderen af te schermen voor slechts nieuws of hun eigen zorgen. Andere ouders proberen het wel bespreekbaar te maken, ook omdat zij merken dat hun kinderen hier vragen over hebben.

Meerdere geïnterviewde kinderen kiezen er zelf soms ook bewust voor hun ouders niet te veel te vragen, omdat zij bijvoorbeeld niet willen dat hun ouders overstuur raken. Enkelen van hen proberen ook op andere vlakken hun ouders te ontzien: door op broertjes en zusjes te letten, op te ruimen of boodschappen te halen.

Vrijwel alle geïnterviewde kinderen geven aan met plezier naar school te gaan en daar graag goed willen presteren. Een aantal kinderen doet het dan ook goed op school. Toch zijn er meerdere kinderen die hebben aangegeven problemen te hebben op school. Zij kunnen zich moeilijk concentreren of raken snel in conflict met klasgenoten. Diverse ouders en ook professionals die zijn geïnterviewd bevestigen dit. De conflicten in de klas lopen soms over in conflicten op het opvangcentrum: de school staat immers ook op het terrein van de opvang. Het valt op dat meer dan de helft van de kinderen aangeeft wel eens gepest of buitengesloten te worden. Uit de interviews komt niet duidelijk naar voren met welke intensiteit de kinderen dit ervaren. De meeste kinderen geven namelijk ook aan dat zij veel vriendjes op het centrum hebben en sommigen vertellen zich weinig aan te trekken van pesterijtjes.

Naast conflicten met leeftijdgenootjes hebben enkele kinderen ook last van conflicten met andere medebewoners. Die ontstaan vaak door overlast of ruzies tussen volwassenen, waarbij soms een interventie van de politie noodzakelijk is.

Concluderend kan gesteld worden dat veel van de kinderen die hebben deelgenomen aan dit onderzoek te maken hebben met stressvolle situaties die kort of lang kunnen duren en waarop zij soms maar in beperkte mate invloed hebben. Ook de mate waarin kinderen steun zoeken of vinden verschilt. Niet in alle gezinnen wordt openlijk gesproken over zorgen. Waar vrijwel alle kinderen wel openlijk over kunnen spreken zijn wensen of dromen die zij hebben voor de toekomst. Daarin valt op dat zekerheid over verblijf en een zelfstandig bestaan kunnen opbouwen in Nederland het meest worden genoemd. Ook ouders wensen voor hun kinderen stabiliteit en rust. Dat schept mogelijkheden om aan de andere dromen te werken die kinderen verwoorden, zoals naar de middelbare school gaan of tandarts worden.

5. Aanbevelingen van asielzoekerskinderen en hun ouders voor Mind-Spring Junior

In de gesprekken met kinderen en ouders is ook stilgestaan bij behoeften en wensen ten aanzien van de te ontwikkelen methodiek Mind-Spring Junior ©. Aan de kinderen en ouders is concreet gevraagd waar eventueel rekening mee gehouden moet worden bij het samenstellen van de groepen (die de methodiek volgen), het kiezen van de trainers, en de inhoud of thematiek. Deze vragen zijn ook aan de professionals voorgelegd.

Opvallend is dat de meeste ouders enthousiast reageerden op het plan om tot een psycho-educatieprogramma voor kinderen te komen. Eén ouder verwoordt dit als volgt: “Ik vind het [een] goed [idee], omdat dit de stress van mijn dochter kan verminderen. […] Soms hebben kinderen ook stress. Dus als ze iets hebben dat hun blij kan maken.. Als ze dan ’s avonds thuiskomen, kunnen ze goed slapen.”

Ongeveer de helft van de kinderen en ouders had geen uitgesproken mening over de opzet en inhoud van de training: zij gaven aan vertrouwen te hebben in de deskundigheid van de ontwikkelaars en uitvoerders of konden zich geen concrete voorstelling maken van een ondersteuningsaanbod. Een kleine groep kwam wel met concrete suggesties. Ook professionals kwamen met suggesties, met name wat betreft thematiek die in hun ogen relevant is om met kinderen te bespreken. Alle inbreng voor de invulling en uitvoering voor Mind-Spring Junior© worden in dit hoofdstuk weergegeven.

5.1 De trainer

Zeven van de 23 kinderen zeggen iets over een mogelijke rolfiguur of trainer. Op de vraag wie voor hen een fijn persoon is om mee te praten geven drie kinderen aan dat het voor hen niet uitmaakt of dat ze het niet weten. Eén meisje wil graag een bekende als trainer. Voor twee meisjes is het belangrijk dat de trainer een vrouw is. Eén van deze meisjes geeft aan dat schaamte hierbij een rol speelt. Een ander kind wil graag met de IND praten, omdat die beslist over status of terugkeer

Beetje grappig, beetje streng. (meisje)

Ouders hebben weinig uitspraken gedaan over een passend rolmodel voor hun kind. Twee ouders noemen waarden die zij belangrijk vinden als het gaat om het leiden van groepen, namelijk niet discrimineren en respect voor elk land of religie. Eén ouder geeft aan dat ze een te jong iemand te onervaren vindt.

Dus ik denk qua leeftijd het beste is de gemiddelde leeftijd, niet te jong en ook niet te oud. (moeder)

5.2 De groepssamenstelling

Acht van de 23 kinderen vertellen iets over de samenstelling van de groep. Voor zes kinderen maakt het geen verschil of er andere religies of nationaliteiten in dezelfde groep aanwezig zijn. Twee kinderen geven aan dat religie een rol speelt: zij voelen zich buitengesloten omdat zij tot een religieuze minderheidsgroepering op het opvangcentrum behoren. Van die twee kinderen vertelt er een dat zij liever alleen meisjes in de groep heeft, omdat zij moslima is. De schaamte om met jongens samen in een groep te praten ervaart zij als een belemmering voor deelname. De ander geeft aan dat verschillende religies wat haar betreft niet goed samen gaan.

Het kan ook bijvoorbeeld dat kinderen uit [land A] komen en dan 1 groep voor kinderen uit [land B], maar het kan ook samen.
(meisje)

Van de 20 ouders geven zes ouders aan dat zij geen problemen verwachten wanneer hun kind met leeftijdsgenoten met een andere nationaliteit of religieuze achtergrond in de groep zit.

Mijn zoon is niet verenigbaar zeg maar met de omgang die andere kinderen vertonen. Natuurlijk in zo'n groep als u dat wil doen, dan verwacht ik daar geen problemen mee. Want dat gebeurt toch onder begeleiding. (moeder)

5.3 De gespreksonderwerpen

Veertien van de 23 geïnterviewde kinderen zouden graag pesten willen agenderen. Eén kind geeft aan geen moeilijkheden te ervaren, waarna het geen onderwerpen aandraagt. Eén kind geeft stellig aan geen behoefte te hebben aan een programma. Ten slotte geeft één kind aan dat het niet graag praat over eigen zorgen.

De kinderen dragen ook verschillende andere onderwerpen aan, waaronder goed presteren op school, de onzekere verblijfsstatus, stress en verdriet, toekomstdromen, omgaan met andere culturen en het bespreekbaar maken van zorgen waar de ouders (nog) niet van weten.

Drie ouders geven aan dat zij niet weten waar er met hun kind over gepraat kan worden, of dat hun kinderen (of de ontwikkelaars) dat beter weten. Acht van de 23 ouders doen uitspraken over mogelijke onderwerpen. Deze acht ouders noemen onder andere omgaan met de Nederlandse cultuur en contact met (Nederlandse) leeftijdsgenootjes; kinderen leren hoe zij kunnen spelen zonder in conflict te raken; hoe om te gaan met concentratieproblemen en stress; hoe te werken aan zelfvertrouwen.

De professionals die hebben meegewerkt aan dit onderzoek noemen tal van onderwerpen die zij belangrijk vinden om met kinderen te bespreken. Een aantal van deze onderwerpen hangt samen met de verwerking van trauma´s die kinderen hebben opgelopen voor, tijdens of na de vlucht. Zo zouden zij graag zien dat kinderen hulp krijgen bij het omgaan met stressvolle situaties en het uiten van gevoelens, het vergroten van de eigen kracht en het onderzoeken of bespreken van de eigen identiteit en het eigen zelfbeeld.

Ook noemen de professionals enkele, meer schoolse vaardigheden die kinderen zouden kunnen versterken, zoals het leren om geconcentreerd te luisteren (naar elkaar), het leren om opdrachten (in z´n geheel) uit te voeren en het vergroten van verantwoordelijkheidsgevoel. Naast het vergroten van bepaalde vaardigheden, zouden enkele professionals ook graag zien dat kinderen hun kennis over het eigen lichaam vergroten en voorgelicht worden over seksualiteit.

Net als een aantal ouders benoemen ook sommige professionals het belang van omgaan met cultuurverschillen. In het programma Mind-Spring Junior© zou volgens een enkele professionals specifiek aandacht moeten zijn voor Nederlandse normen en waarden.

5.4 Vorm van het programma

Zes van de 23 kinderen vertellen hun ideeën over de vormgeving van het programma. Hiervan hebben vier kinderen actieve en creatieve voorstellen: voetballen, rennen, zwemmen, wedstrijdjes doen met de fiets, iets leuks doen met alle kinderen op het azc, tekenen en met je handen bezig zijn.

Eén kind oppert praten en één kind oppert het praten af te wisselen met een spel tussendoor.

Wat betreft werkvormen dragen vier ouders mogelijke activiteiten voor kinderen aan, zoals dansen, zingen, muziek en spelletjes leren. Eén van deze vier ouders oppert om kinderen via een verhaal informatie te geven en naar antwoorden te laten zoeken, omdat de ouder ervaart dat haar kind nieuwsgierig is en veel vragen heeft.

5.5 Conclusie

Concluderend kan gesteld worden dat de geïnterviewde kinderen – op basis van de suggesties die zij doen – het samenwerken in een groep met een trainer niet als een grote belemmering ervaren om hun vragen en zorgen bespreekbaar te maken. Wat kinderen helpt om zich veilig te voelen verschilt van kind tot kind. Culturele of religieuze achtergronden kunnen daarin een rol spelen. Afwisseling in het programma lijken wenselijk, zowel wat betreft inhoud als vorm. De kinderen willen praten over hun zorgen en hoe ze daarmee om moeten gaan of deze bespreekbaar kunnen maken. Tegelijkertijd hebben de meeste kinderen ook concrete dromen en wensen voor de toekomst. Naast dat de kinderen willen praten, willen ze ook graag spelen. Het programma moet daarvoor voldoende ruimte bieden.

Opvallend is dat meerdere geïnterviewde ouders - naast dat zij concrete wensen en suggesties uitspreken – hun vertrouwen in de ontwikkelaars en trainers uitspreken ten aanzien van de invulling en uitvoering van Mind-Spring Junior©. Zo verwachten zij dat de trainers bepaalde knelpunten, zoals cultuurverschillen in de groep, voldoende kunnen aanpakken en opvangen. Ouders dragen thema´s aan die vergelijkbaar zijn met de onderwerpen die hun kinderen zouden willen bespreken. Zij bevestigen daarnaast de behoefte van hun kinderen aan spelelementen in het programma. Tot slot valt op dat geïnterviewde professionals – nadrukkelijker dan kinderen en ouders – opperen dat er aandacht moeten zijn voor omgaan met culturele verschillen, onder andere in normen waarden. Ook zouden zij graag zien dat kinderen hun kennis over hun eigen lichaam vergroten: iets waar de kinderen en ouders die meewerkten aan het onderzoek niets over zeggen.

6. Aandachtspunten voor de uitvoering

Op basis van de bevindingen uit de theoretische verkenning en de interviews met asielzoekerskinderen, hun ouders en professionals die bij de opvang van kinderen betrokken zijn, formuleren we in dit laatste hoofdstuk een aantal aandachtspunten voor de ontwikkeling en uitvoering van Mind-Spring Junior©.

6.1 Kinderen uiten zich explosief

Zowel kinderen als ouders die hebben meegewerkt aan het onderzoek geven aan dat kinderen agressief en explosief gedrag kunnen vertonen, zowel in de thuisomgeving als op school. Dit is een punt van aandacht voor de training: is het mogelijk met kinderen te onderzoeken hoe het komt dat zij zo boos of agressief worden? Kunnen zij alternatieven leren?

Daarnaast is het zinvol om in de training van trainers stil te staan bij de vraag hoe de trainers omgaan met explosief gedrag in de groep? Welke middelen hebben zij nodig om explosief gedrag in de groep aan te pakken?

6.2 Kinderen hebben concentratie-problemen

Zowel ouders als professionals geven aan dat kinderen moeite hebben zich te concentreren op schoolse taken. Ook tijdens de interviews bleek dat sommige kinderen snel afgeleid raakten. Het is voorstelbaar dat dit ook tijdens de training zal gebeuren. In de training zal rekening gehouden moeten worden met de aandachtspanne van de kinderen bij het vaststellen van de opbouw en duur van de training. Daarnaast hebben variëteit in werkvormen en voldoende tijd voor pauze en ontspanning een positief effect op de aandachtspanne.

6.3 Kinderen hebben soms suïcide gedachten of doen suïcide uitingen.

Het kan voorkomen dat kinderen last hebben van suïcide gedachten, zeer somber zijn of uiten dat zij het (leven) niet meer zien zitten. Het strekt tot de aanbeveling heldere afspraken te maken met alle betrokkenen bij de uitvoering over hoe om te gaan met suïcide uitingen van kinderen en hier aandacht aan te besteden in de training voor trainers. Waar aanwezig kan bijvoorbeeld in overleg met de locatie het suïcideprotocol worden gehanteerd.

6.4 Kinderen zijn op de hoogte van het nieuws

Uit de interviews komt duidelijk naar voren dat kinderen en ook ouders goed op de hoogte zijn van het nieuws. Dit bereikt hen gevraagd en ongevraagd en kan heftige emoties en zorgen oproepen.

Zorg dat er in de training geanticipeerd kan worden op actualiteiten (bijvoorbeeld een uitzetting in het opvangcentrum of een bombardement in het land van herkomst) en kinderen voldoende ruimte krijgen hun zorgen hierover te delen en een plek te geven (binnen het kader van de training).

6.5 Kinderen zijn zich bewust van het welzijn van hun ouders

Uit het onderzoek komt duidelijk naar voren dat kinderen gevoelig zijn voor het welzijn van hun ouders en goed kunnen benoemen waaruit zij kunnen afleiden of het slecht met hun ouders gaat. In de training zal aandacht besteed moeten worden aan het welzijn van de ouders en de signalen die kinderen opvangen hierover. Het is voor hen verhelderend te weten welk gedrag of welke emoties normaal zijn in de gegeven situatie en hoe zij daar mee om kunnen gaan. Mogelijk is het ook wenselijk het gesprek hierover tussen ouder(s) en kind(eren) te begeleiden.

6.6 Kinderen hebben ‘geheimen’ voor hun ouders (en andersom)

Uit het onderzoek komt naar voren dat sommige kinderen niet alles bespreken met hun ouders. Soms willen zij hun ouders niet belasten met hun vragen of zorgen. In de gesprekken was echter niet altijd duidelijk waarom zij dit niet wilden of deden. Wel gaf een aantal kinderen aan dat zij het graag alsnog zouden willen doen, maar niet goed weten hoe zij dit bespreekbaar moeten maken. Ook ouders worstelen met hiermee: wat bespreek je wel en niet met je kind? En hoe maak je het dan bespreekbaar?

Zowel in Mind-Spring Junior© als in de Opvoedondersteuning moet voldoende aandacht zijn voor het omgaan met onuitgesproken zorgen, ervaringen of wensen en de mogelijke (morele) dilemma´s die dat met zich meebrengt. Daarnaast hebben kinderen en ouders baat bij concrete handvatten en mogelijk zelfs ondersteuning van de trainers in het (alsnog) bespreekbaar maken hiervan.

6.7 Kinderen hebben behoefte aan veiligheid en privacy

Uit het onderzoek komt naar voren dat kinderen zich soms onveilig voelen op het centrum en een gebrek aan privacy ervaren. Dit wordt ook bevestigd in de eerder gepresenteerde literatuurstudie.

Daarnaast geven kinderen aan dat ouders niet altijd op de hoogte zijn van hun zorgen en dat via via informatie zich soms ongevraagd verspreidt. Daar de training in groepsverband gegeven wordt, is dit een zeer belangrijk aandachtspunt. De trainer zal moeten investeren in het creëren van een veilige sfeer en (fysieke) plek. Naast aandacht voor conflicthantering (zie volgende aanbeveling) wordt aanbevolen ook binnen de groepssetting te zorgen voor privacy; in de werkvormen en in de regels en afspraken die met de groep gemaakt worden, en met de andere betrokkenen bij de training zoals ouders en medewerkers van COA, GCA en/of school.

6.8 Kinderen ervaren conflicten met leeftijdsgenoten

In navolging op de voorgaande aanbeveling is het aan te bevelen dit punt vooraf met toeleiders naar de training (GA, COA, school, ouders) te bespreken. Zijn er conflicten tussen kinderen bekend? Belemmeren deze veilige deelname?

Opvallend is dat meerdere geïnterviewde kinderen aangeven last te hebben van pesten en plagen. Enkele ouders die geïnterviewd zijn, bevestigen dat en ook professionals benoemen dit als een zichtbaar probleem. Het strekt tot de aanbeveling aandacht te besteden aan dit onderwerp in relatie tot thema’s als identiteit, vriendschap, ervaren steun of conflicthantering.

6.9 Kinderen doen graag hun best op school

Zowel kinderen als ouders die hebben meegewerkt aan dit onderzoek vertellen dat zij het belangrijk vinden je best te doen op school en graag willen leren. Hier kan tijdens de training op ingespeeld worden door opdrachtjes in te bouwen die een zichtbaar resultaat opleveren waar kinderen trots op kunnen zijn en dat zij kunnen delen met anderen. Daarnaast strekt het tot de aanbeveling de leerdoelen dusdanig uit te werken dat de kinderen tijdens de training succes kunnen ervaren met het gebruik van nieuw opgedane inzichten of vaardigheden.

6.10 Kinderen willen in Nederland blijven

De kinderen in dit onderzoek willen niets liever dan in Nederland blijven en een ´normaal´ bestaan opbouwen. Voor veel kinderen is de kans dat zij een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd krijgen toegewezen minimaal. Uit het onderzoek komt naar voren dat het voor kinderen wel heel fijn is deze wens te mogen uiten en te onderzoeken (wat maakt dat ik dat zo graag wil?). De methodiek en werkwijze moeten hiervoor ruimte bieden en een passende vorm, bijvoorbeeld door gebruik te maken van een wensenboom of dromenvanger waar kinderen hun wens een zichtbare plek kunnen geven.

6.11 Kinderen troosten en ontlas-ten hun ouders

Meerdere kinderen in dit onderzoek geven aan hun ouders te willen troosten en/of ontlasten, omdat zij zich zorgen maken over hen of omdat de ouders niet in staat zijn te handelen. Voorbeelden hiervan zijn kinderen die voor hun ouders vertalen of helpen met de opvang van broertjes of zusjes. In de training moet hier erkenning en waardering voor zijn:
deze taken zijn niet per definitie schadelijk voor kinderen en getuigen van betrokkenheid en loyaliteit naar de ouders. In de training kunnen kinderen wel onderzoeken wanneer deze taken belastend voor hen worden en hoe ze daar dan hulp bij kunnen krijgen.

Tegelijkertijd kunnen deze taken wel invloed hebben op de training, bijvoorbeeld wanneer kinderen afwezig zijn tijdens de training omdat zij hun ouders ergens bij moeten helpen. Of dat de ouder aanwezig wil zijn bij de training en het kind alles voor hem/haar moet vertalen en daardoor zelf niet volledig mee kan doen. Het strekt tot de aanbeveling om in de methodiek aandacht te hebben voor parentificatie. Daarnaast lijkt het zinvol om in de training van trainers aandacht te besteden aan de invloed die het ontlasten van ouders kan hebben op de organisatie en uitvoering van de training.

6.12 Kinderen hebben culturele bagage

Uit de gesprekken met ouders en kinderen komt weinig naar voren dat door henzelf als cultuurspecifiek wordt geduid. Wel geven enkele kinderen en ouders aan dat zij wat betreft de samenstelling van de groep specifieke wensen hebben die gebaseerd zijn op wat men van huis uit gewend is. Ook geven meerdere geïnterviewde kinderen, ouders én professionals aan dat het in hun ogen wenselijk is dat de training kinderen helpt in het leren omgaan met verschillende culturen, en in het bijzonder de normen en waarden die hiermee samenhangen.

Dit kan als specifiek thema worden ingebouwd, maar ook worden vervlochten in oefeningen en opdrachten, bijvoorbeeld in de vorm van casuïstiek of rolmodellen, gebruiken en gewoonten, of muziek en dans.

In de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van Mind-Spring Junior© kan extra gelet worden op culturele of religieuze normen en waarden van kinderen en hun ouders die meespelen in de beleving van het programma. Dit vraagt om een heldere, open benadering naar alle betrokkenen vanuit de wens de ander te begrijpen.

6.13 Kinderen zijn goed in staat hun ervaringen te delen

Uit het praktijkonderzoek blijkt dat kinderen in staat zijn hun eigen zorgen te verwoorden en aan te geven waar zij behoefte aan hebben. In de resultaten is zichtbaar dat kinderen hun eigen situatie begrijpen en dit onder woorden kunnen brengen. Daarnaast geven zij input voor Mind-Spring Junior©. Om deze redenen wordt aanbevolen om kinderen in de uitvoering van de methodiek actief te betrekken. 9e regel: naast dat kinderen in de interviews bevraagd zijn vervangen door: Nu tijdens de interviews gebleken is dat kinderen goed in staat zijn hun ideeën te verwoorden, is de verwachting dat kinderen ook in de uitvoering kunnen aangeven wat zij nodig hebben en wat bij hen aansluit (of wat niet). Evaluaties van de bijeenkomsten met kinderen uitvoeren zijn daarop een waardevolle aanvulling, maar ook voldoende ruimte creëren in het programma om kinderen zelf invuling te laten geven aan een programma-onderdeel.

6.14 Kinderen hebben veerkracht

Dit ervaringen die de kinderen gedeeld hebben in dit onderzoek getuigen van behoorlijke veerkracht: zij zijn immers in staat gebleken met meerdere uitdagingen om te gaan en toch te kunnen functioneren. Zoals in paragraaf 2.6 al aan de orde kwam, is ook uit eerder onderzoek bekend dat asielzoekerskinderen vaak over grote veerkracht beschikken. In de training kan deze veerkracht verder vergroot worden door deze allereerst zichtbaar te maken en vervolgens met kinderen te onderzoeken welke mogelijkheden zij zelf hebben om obstakels aan te pakken en hun eigen kracht (verder) aan te boren.

6.15 Kinderen willen spelen

Zowel de geïnterviewde kinderen als hun ouders geven aan dat het voor de kinderen bealngrijk is om te spelen en te ontspannen. Het strekt dus tot de aanbeveling om voldoende spelelementen in het programma in te bouwen. Dat kan door voor actieve werkvormen te kiezen die een spelelement hebben, zoals een quiz, raadsel of puzzel, maar ook opdrachten waarvoor bewegen door de ruimte of samen iets bouwen nodig is. Daarnaast kan de pauze benut worden om naar buiten te gaan en te actief bewegen, bijvoorbeeld met een bal of frisbee.

Tot slot

Veel van de hierboven genoemde aandachtspunten zijn op het eerste gezicht niet verrassend. Alle kinderen willen toch graag goed presteren op school? En heeft niet ieder kind wel eens geheimen voor zijn ouders? Echter, de context van opgroeien en opvoeden in de asielopvang maakt deze vraagstukken complex. Waar spanningen oplopen, onzekerheid over de toekomst voortduurt en de eigen regie is ingeperkt, worden dergelijke vragen haast moreel van aard. Voor asielzoekerskinderen die opgroeien in kwetsbare gezinnen is de beladenheid in een vraag als ‘Mag ik boos zijn op mijn moeder omdat ze niet uit bed komt, terwijl ik weet dat ze ziek is van onze situatie?´ goed te begrijpen. Ook is het invoelbaar dat een ouder worstelt met de vraag: ‘Kan ik mijn eigen angsten en onzekerheden uitspreken naar mijn kinderen? ‘ Zelfs professionals ontkomen niet aan morele dilemma´s. Mogen zij ingrijpen als zij vinden dat ouders hun kinderen te zwaar belasten?

Een eenduidig antwoord op dit soort vraagstukken is er niet. Het bespreekbaar maken van deze vraagstukken en het onderzoeken van onderliggende emoties en gedachten, bijvoorbeeld in de vorm van psycho-educatie, kan wel helpen om met dit soort ingewikkelde levensvragen om te gaan.

Wij hopen dat Mind-Spring Junior© – in combinatie met opvoedondersteuning aan ouders - hieraan een bijdrage kan leveren.

Overzicht van geraadpleegde literatuur

- Bartelink, C. (2010). Signs of Safety. Geraadpleegd op 25 juni 2015, van http://www.nji.nl/nl/SignsOfSafety.pdf
- Boszormenyi-Nagy, I. & Spark, G.M. (2013). Invisible Loyalties. Reciprocity In Intergenerational Family Therapy. New York: Routledge.
- Brok, C. & Zeeuw, M. de (2008). Er zijn voor je kind. Hoe ouders veiligheid en emotionele beschikbaarheid kunnen bieden. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- COA (z.d.-b). Opvanglocaties. Geraadpleegd op 25 januari 2016, van http://www.coa.nl/nl/opvanglocaties
- Essen, J., Bala, J., Boer, O. de, Mooren, T. & Wolf, A. de (2007). Leven na de vlucht Systeembehandeling bij getraumatiseerde asielzoekers- en vluchtelingengezinnen. Een verslag van een innovatief project voor GGZ Nederland. Amsterdam: Stichting Centrum 45.
- GGD Nederland (2013). Kindermishandeling bij asielzoekers in Nederland: Epidemiologisch onderzoek op basis van gegevens van de Medische Opvang Asielzoekers 2000-2008. Utrecht: GGD Nederland.
- Goosen, S., Stronks, K., & Kunst, A. (2013). Frequent relocations between asylum seekers centres are associated with mental distress in asylum seeker children: a longitudinal medical record study. International Journal of Epidemiology, 43, 94-104.
- Kloosterboer, K. (2009). Kind in het centrum: Kinderrechten in het asielzoekerscentra. UNICEF
- Kromhout, M., Reijersen van Buuren, A., Kloppenburg, R. & Doorn, L. (2014). Kinderen buiten beeld. Een onderzoek naar de woon- en leefsituatie van ongedocumenteerde kinderen. Hogeschool Utrecht, Defence for Children en Stichting LOS.
- Macksoud, M. (1995). Kinderen met oorlogservaringen. Handreikingen aan leerkrachten en ouders. ’s-Hertogenbosch: KPC.
- Mooren, G.T.M., W.H.G. Wolters, R.J. Kleber & L.H.M. Van Willigen (1993). Vluchtelingenkinderen in Nederland. Een onderzoek naar knelpunten in de opvang en hulpverlening. Utrecht: Psychosociale afdeling Wilhelmina Kinderziekenhuis in samenwerking met de Universiteit Utrecht.
- Pharos (1998). FC de wereld. Vluchtelingenkinderen in het basisonderwijs. Utrecht: Stichting Pharos.
- RIVM (2016). Loket Gezond Leven. Geraadpleegd op 12 januari 2016, van https://www.loketgezondleven.nl/interventies/i-database/1400426
- Veer, G. van der (2002). Gevluchte adolescenten: Ontwikkeling, begeleiding en hulpverlening. (2e druk). Utrecht: Stichting Pharos.
- Verduin, M. (2006). Over-leven in Nederland: een kwalitatief onderzoek naar hoe asielzoekerskinderen en professionals de Nederlandse leefsituatie van asielzoekerskinderen beleven, met het oog op integratie. Utrecht: Pharos.
- Sanders-Woudstra, J.A.R., Verhulst, F.C. & Witte, H.F.J. de (1996). Kinder- en jeugdpsyhiatrie. Psyhpathologie en behandeling I. Assen: Van Gorcum.
- Santvoort, F. van, Hosman, C., Doesum, K. van, Janssens, J. (2011). Preventie programma KOPP/KVO onder vuur. Forum, 89 (1), 16-19.
- Stel, J. van der & Keuken, J. van der (1992). Kinderen, gezin en alcohol. Preventie en hulpverlening. Assen: Dekker & van de Vegt.
- Verschoor, B., Visser, M., Visser, S., (2013). Onderzoeksrapport Mind-Spring Junior (afstudeeropdracht). Utrecht: Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Hogeschool Utrecht.
- Werkgroep Kind in het azc (2014). Het is hier in één woord gewoon… stom! Onderzoek naar het welzijn en perspectief van kinderen en jongeren in gezinslocaties.
- Willigen, L.H.M. van (2009). Zorg voor gevluchte kinderen. Bijblijven, 25(4), 23-30.

Over Vrienden van SAMAH

Jonge asielzoekers en vluchtelingen verschillen op veel punten niet van ‘gewone’ jongeren; ze hebben dezelfde behoeften, vragen, interesses en gedragingen als hun leeftijdgenoten. Ongewoon is de situatie waarin zij verkeren. Het opgroeien in een nieuwe omgeving, soms zonder familie en in onzekerheid over je toekomst, brengt vele uitdagingen met zich mee.

Vrienden van SAMAH beheert het erfgoed van de voormalige Stichting Alleenstaande Minderjarige Asielzoekers Humanitas (1999-2009) en zet zich in voor participatie van en toekomstperspectief voor jonge asielzoekers en vluchtelingen.

De stichting verricht onderzoek en ontwikkelt trainingen en projecten op het gebied van empowerment en participatie. Dat doen we bij voorkeur samen met jongeren en in samenwerking met een breed partnernetwerk.

Daarnaast kunnen kinderen en jongeren die voorheen begeleid zijn door de helpdesk van SAMAH hun dossier opvragen.

Zie voor aanvullende informatie, lopende projecten en contactgegevens:
www.vriendenvansamah.nl

Het gaat goed, maar ik heb wel hoofdpijn

Uit diverse onderzoeken komt naar voren dat veel asielzoekerskinderen kampen met psychische en lichamelijke problemen, zoals stress, depressie, angst en gedragsproblemen. Diverse betrokkenen bij de opvang van kinderen en hun ouders vragen om een psycho-educatieprogramma voor kinderen binnen de opvangcentra. Van een dergelijk programma kan een preventieve werking uitgaan.

Stichting Mind-Spring verzorgt al jaren programma's voor volwassenen die zich richten op psycho-educatie, opvoedingsondersteuning en het verwerken van traumatische ervaringen. In het project Mind-Spring Junior©wordt onderzocht op welke wijze de kernprincipes uit de effectief gebleken Mind-Spring methode ingezet kunnen worden ten behoeve van kinderen in de leeftijd van 9-13 jaar die in een opvangcentrum wonen.
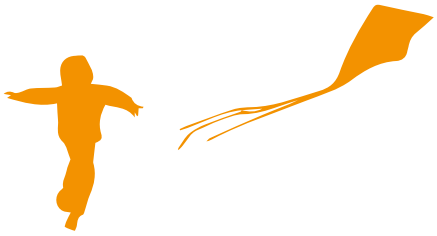
Ten behoeve van Mind-Spring Junior© heeft Stichting Vrienden van SAMAH in de periode van eind april tot en met begin juli 2015 onderzoek gedaan naar welke zorgen kinderen die in de opvang wonen hebben en hoe zij en hun ouders daarmee omgaan. Daarnaast is aan ouders en kinderen gevraagd mee te denken over hoe een dergelijk aanbod vormgegeven zou kunnen worden. Het onderzoek levert een aantal belangrijke inzichten op voor de psycho-sociale hulpverlening aan kinderen en meer specifiek voor de invulling van de methodiek Mind-Spring Junior©.